

Garderen

*Darpsproat
uut Garder*

VAN DE REDACTIE

Dit is een bijzondere Darpsproat. Na 37 afleveringen en lang nadenken zet de redactie er een punt achter. Al enige tijd, “een heel poosje” op z’n Garders, vinden we dat goede ideeën voor artikelen niet meer voor het oprapen liggen. Piekeren helpt dan niet meer en het zoeken naar fris bloed in de vorm van nieuwe redactieleden heeft helaas ook geen succes gehad.

Daarom hebben we besloten een flinke uitsmijter te maken met diverse ingrediënten, zoals een mooi en leerzaam verhaal van archeoloog Peter Schut, een wandeling van Peter van den Born door de geschiedenis van dorp, omgeving en oude boerderijen, de geschiedenis van het huis Veluw Hul, de uitslagen van de rubrieken “Wie, wat, waar?” en “t Fotohoekje” en onze eigen kijk op de 36 eerder verschenen nummers.

We hopen dat het resultaat in de smaak zal vallen en we hopen ook dat Darpsproat op de een of andere manier een vervolg krijgt. Ons werk zit erop. Wij en onze voorgangers hebben het met plezier gedaan.

Peter van den Born
Hennie van den Born-Reitsma
Cees van Middendorp
Dick Veldhuizen
Nuij Zevenbergen

PLAATSELIJK BELANG NIEUWS

In Memoriam Maas Boeve

Sommige mensen worden dokter, notaris of burgemeester. Naast een eerzaam beroep is het vaak ook een beroep met een zeker aanzien. Vroeger zouden we spreken van de notabelen van het dorp. In Garderen hadden wij tot voor kort een heel bijzondere notabele onder ons. Ome Maas, inderdaad alleen een voornaam met een eretitel ervoor.

Hij werd geboren in 1930 aan het einde van de Dodenweg, wat nu de Speulderbosweg is. Als kind van een groot gezin in een klein arbeidershuisje was er naast weinig ruimte ook niet veel te besteden. Geen probleem, zei hij daarover, wij hadden net zoveel als de rest van de meeste Garderenen, zo goed als niks. Op jonge leeftijd werd hij bakkersknecht en op een transportfiets gehesen, om de buitengebieden rondom Garderen van brood te voorzien. Zijn latere werkzame leven vond vooral plaats bij de PTT (Posterijen, Telegrafie en Telefonie), waar hij op grote hoogte onderhoud aan zendmasten deed.

Als Garderenen kennen wij Ome Maas vooral door zijn inzet voor diverse verenigingen in het dorp. Hij was bestuurslid van muziekvereniging TOG, Oranjevereniging en Plaatselijk Belang. Bij de Oranjevereniging was hij de grote kindervriend. Daar ontstond zijn erenaam Ome Maas ook. Het moet eind jaren zeventig begin jaren tachtig geweest zijn. De kinderen begonnen ermee, de ouders vonden de naam zo terecht en veelzeggend dat het niet lang duurde of iedereen sprak hem aan met Ome Maas.

Later werd hij voorzitter van Plaatselijk Belang. Hij vertegenwoordigde onze belangen in het Barneveldse. Hij deed dit werk op een merkwaardige en kenmerkende manier. Hij sprak wat traag met een onmiskenbare Veluwe tongval en ook nog eens met grote bescheidenheid. Dit leidde bij zijn opposenten tot onderschatting. Na een tijdje kwamen zij

er wel achter dat Garderen een geduchte pion naar het front had gestuurd in de persoon van ome Maas. Hij was vasthoudend en wist dat hij streed voor de goede zaak, namelijk Garderen. Als beloning voor al dit werk werd hij benoemd tot Lid in de Orde van Oranje Nassau. De laatste jaren was hij niet meer bestuurlijk actief. Toch kon je nog altijd zijn mening vragen. Vragen ja, want uit zichzelf was hij bescheiden. Hij wilde de jonge garde niet voor de voeten lopen. Zijn commentaar was altijd positief en het zo bekende "vroeger was alles beter" kwam niet uit zijn mond. Op 29 maart 2019 kwam er op 89-jarige leeftijd een einde aan zijn leven. Een leven wat in het teken stond van de publieke zaak van Garderen. Wij zijn Maas Boeve, als dorp, als verenigingen en als inwoners veel dank verschuldigd.

Bijzondere Darpsproat uitgave

Deze uitgave is zeer bijzonder!

Door de jaren heen met een gemiddelde van twee uitgaven per jaar heeft de redactie ons verwend met zeer levendige presentaties en mooi onderzoekwerk over Garderen. Darpsproat is gegroeid tot een onderdeel met en voor ons als Garderenen. De mooiste verhalen hebben we mogen lezen met daarbij prachti-

ge zwart-wit en kleurenfoto's over heden en verleden. Maar nu dan deze laatste uitgave! Er is door de redactieleden ongelooflijk veel energie opgebracht om alle jaren weer een geweldig mooie Darpsproat te maken. Naast energie is er ook heel veel tijd beschikbaar gesteld zodat ze met elkaar al deze jaren een prachtige Darpsproat hebben kunnen realiseren.

Wij als bestuur van Plaatselijk Belang kunnen niet dankbaar genoeg zijn dat deze redactie (en voorgaande betrokkenen) dit jaren en jaren heeft volbracht.

Wij durven hier ook wel te melden dat u als Gardereen het beslist met ons eens bent. Door de jaren heen hebben wij regelmatig de complimenten ontvangen met name uit ons dorp maar ook van heinde en ver. Diverse exemplaren zijn in het buitenland terecht gekomen bij voormalige inwoners van Garderen die naar elders zijn vertrokken.

Kortom: Chapeau Redactie en Heel Veel Dank!

Nieuwbouw Dorps- & Sporthuis

Er is inmiddels alweer veel gebeurd rond ons nieuwe Dorpshuis. De bouw vordert gestaag. De contouren worden steeds duidelijker zichtbaar.

Op 2 november konden we zelfs al een kijkje nemen in het nieuwe gebouw. Hoe gaat de indeling worden? Hoe worden de ruimtes ingedeeld voor sport, ontspanning, ontmoeting, muziek maken, horecavoorzieningen enz.? Daarnaast konden we alvast een aantal impressies zien, hoe de ruimtes aangekleed gaan worden.

We vonden het leuk om de inwoners van Garderen nu al een inkijk te geven hoe het er allemaal uit komt te zien.

Tja en dan wordt ook nog de naam bekend gemaakt. De suggesties voor een naam van ons dorpshuis waren overweldigend, niet alleen het aantal maar ook de creativiteit. Mooi om te zien hoe de inwoners van Garderen er over nagedacht hebben. Met veel, mooie en goed doordachte onderbouwingen waarom men voor een bepaalde naam gekozen heeft.

Uiteindelijk is het dan *De Wardborg* geworden. Een naam die past bij Garderen en de historie van Garderen.

De afgelopen maanden is er door een groep dorpsgenoten onder aanvoering van Plaatselijk Belang en coördinator Olaf Haanschoten hard gewerkt aan de rapportage voor het gemeentebestuur.

Aan ons de taak om de gemeente ervan te overtuigen dat wij als inwoners van Garderen voldoende power hebben om dit mooie gebouw op een goede manier in te vullen zodat het ook daadwerkelijk de functie krijgt zoals het bedoeld is. Een dorpshuis waar de inwoners graag komen voor tal van activiteiten: sporten, gezelligheid, netwerken, waar ZZP'ers elkaar ontmoeten. Maar ook is er een duidelijke wens om een servicepunt van de gemeente in te richten, zodat men niet altijd naar het gemeentehuis in Barneveld hoeft te rijden. Kortom een scala aan activiteiten in Garderen waarbij ons nieuwe dorpshuis een centrale plek heeft.

Inmiddels heeft de gemeente akkoord gegeven om middels een ingroeimodel te groeien naar een zo zelfstandig mogelijk exploiteren van het dorpshuis door onze inwoners. Waarbij de gemeente de toezegging heeft gedaan garant te staan voor de aanlooptekorten in de komende drie jaar. En dat is mooi want dat geeft ons de gelegenheid om op een goede en gestructureerde manier te kijken naar een duurzame, financieel verantwoorde invulling/exploitatie.

De gemeente heeft en geeft het vertrouwen dat wij dit kunnen. En nu zijn wij weer aan zet. Inmiddels wordt er hard gewerkt aan een programmaraad om tot een goede invulling van de diverse activiteiten te komen. Maar er zullen ook nog besluiten moeten worden genomen als het gaat om: wat is de beste rechtsvorm?

We hebben inmiddels diverse werkgroepen die aan allerlei onderwerpen werken. Ook is het zeer van belang hoe we ervoor zorgen dat de communicatie van de activiteiten bij iedereen bekend wordt. Gebruikmakend van alle moderne communicatiemiddelen maar ook

hoe bereiken we de inwoners die geen gebruik maken van de moderne communicatiemiddelen met het wegvallen van regioblad De Band.

Kortom er is heel veel werk verzet maar er moet ook nog veel gedaan worden. De vraag is dan ook wie kan en wil ons helpen in werkgroepen, programmaraad, communicatie maar ook als het dorps huis klaar is het meedraaien in bardiensten, enz. enz.

Geef je op en doe mee om van De Wardborg de huiskamer van Garderen te maken. Een plek waar eenieder zich thuis voelt, graag binnen komt en elkaar ontmoet. Je kunt je altijd opgeven bij secretariaat van Plaatselijk Belang Garderen (info@plaatselijkbelanggarderen.nl).

We hopen dat we in februari/maart kunnen beginnen met de inrichting en eind april/ begin mei ons Dorps huis feestelijk kunnen openen.

Het heeft even geduurd... maar dan hebben we ook wat!

Wij zien ernaar uit.

bij steekt hij beslist zelf de handen uit de mouwen.

Ook is Piet nauw betrokken bij de Dr. Kruiemelstichting in Garderen. Hij brengt maaltijden rond naar oudere inwoners van Garderen en omgeving. Maakt een praatje en vindt het leuk deze bewoners even wat extra aandacht te geven.

Maar ook bij de Kruiemelmarkt helpt Piet jaarlijks mee om een en ander in goede banen te leiden. Ook is hij al bijna 30 jaar actief voor de Hersteld Hervormde Gemeente. Hij helpt op de begraafplaats, was 15 jaar koster en levert vandaag de dag nog links en rechts hand- en spandiensten.

Als organist is hij reeds 4 jaar actief bij Zorgcentrum Elim in Barneveld. Maar ook is Piet medewerker bij het Pluimveemuseum in Barneveld. In Garderen helpt hij de basisschool als klaar-over. Piet is ook reeds 13 jaar betrokken bij het Servisch Monument Garderen. Hij was de initiatiefnemer, beheerder en organisator van de jaarlijkse gedenkdag. Meer dan 25 jaar was Piet betrokken bij de Zendingscommissie met links en rechts allerlei activiteiten. En ook is hij nog organist bij Norschoten in Kootwijkerbroek.

Eigenlijk mag je bijna zeggen dat Piet een dagtaak heeft aan het vele vrijwilligerswerk. Terecht dat Piet deze mooie en hoge onderscheiding in ontvangst heeft mogen nemen en daar mag hij dan ook heel trots op zijn!

Piet van Bentum koninklijk onderscheiden

Net voor de zomer werd een van onze bestuursleden terecht in het zonnetje gezet.

Piet van Bentum heeft een koninklijke onderscheiding ontvangen:

Lid in de Orde van Oranje-Nassau.

Piet is eigenlijk altijd al een actieve vrijwilliger in Garderen.

Daarnaast is Piet een zeer plezierig persoon en nauw betrokken bij allerlei activiteiten.

Hij heeft veel contacten in ons dorp, kan goed luisteren en weet daardoor ook wat er speelt én wat er nodig is in Garderen.

Piet is inmiddels alweer elf jaar lid van Plaatselijk Belang Garderen. Tijdens de vergaderingen nagenoeg altijd aanwezig en laat dan ook horen wat er in Garderen aan de orde is en waar we als bestuur achteraan moeten. Daar-

Sporten in Garderen

In eerdere edities is reeds melding gemaakt van nieuwe (tennis)activiteiten en mogelijk ook beweging voor ouderen en mensen met een diagnose.

Diverse inwoners van Garderen gaan hierin doorpakken, zowel ter voorbereiding van het nieuwe Dorps huis De Wardborg als het presenteren van een visie op sport en beweging

(als onderdeel van de totaalvisie “Garderen 2030”).

Begin december heeft de Garderense Sport Vereniging weer een bestuursvergadering belegd om de speerpunten voor 2020 te bepalen.

Dit alles wordt ondersteund door het Nationaal/ Gemeentelijk Sportakkoord onder leiding van het NOC/NSF, zowel in mankracht als financieel (zie sportakkoord.nl). Voor onze kleine kern natuurlijk een prachtige kans om sporten en bewegen voor iedereen bereikbaar te maken.

Voor meer informatie kunt u mailen naar: olaf@haanschotenmarketingworks.nl

Dorps- en Omgevingsvisie volop onder de aandacht

In maart 2019 op de jaarvergadering van Plaatselijk Belang Garderen zijn we gestart met Garderen 2030, de toekomst van Garderen. Inmiddels zijn we een aantal maanden verder en hebben we een goed beeld over wat we in Garderen belangrijk vinden voor de nabije toekomst. Een projectgroep van circa 20 Garderenen is hard aan het werk geweest om de ideeën en meningen verder uit te werken. Hierbij hebben we prima samengewerkt met de gemeente. Eind november heeft deze projectgroep aan circa 175 inwoners een presentatie gegeven in het Huis van Innovatie. Wij zijn blij dat zoveel Garderenen hierbij aanwezig zijn geweest.

De presentatie was opgedeeld in 5 hoofdonderwerpen:

- Natuur, Milieu en Toerisme
- Werken en Vrije tijd
- Bouwen en Wonen

- Onderwijs, Zorg en Samenleving
- Infrastructuur

Welke ideeën kwamen zoal langs:

- Verbod voor vrachtwagens die Garderen niet als bestemming hebben
- Garderen en de natuur bewaken
- Toeristisch seizoenen verlengen
- Flexibele werkplekken/huisvesting aanbieden
- Overkoepelende sportclub waardoor je elkaar sterker maakt
- Nieuwbouw/verplaatsing van de school dichterbij het nieuwe dorpshuis

Natuurlijk werden nog veel meer goede ideeën en voornemens aangedragen. Ook de gemeente bij monde van de wethouder liet zich op een positieve manier uit over de mogelijkheden om Garderen nog aantrekkelijker te maken. Daarbij moet ook volop aandacht worden gegeven aan het vasthouden van een dorp dat mooi is en mooi moet blijven, nu en in de toekomst.

Wij als Plaatselijk Belang kijken terug op een zeer geslaagde bijeenkomst. De volgende stap is dat de projectgroep nu verder in overleg gaat met de provincie en gemeente zodat we tot daadwerkelijke plannen én stappen gaan komen.

Camera's in Garderen

Verkeer en het centrum van ons dorp, een ergernis en een oud probleem. Plaatselijk Belang heeft dit als nummer 1 ergernis aangekaart bij de politieke partijen van de Gemeente Barneveld. Alle partijen erkenden het probleem en plaatsten het op de politieke agenda. En hoe dan verder? Blij waren we dat de coalitie in de Gemeente Barneveld (SGP, Christen Unie, CDA en Pro'98) de verkeersproblematiek hoog op de uitvoering van het coalitieakkoord plaatsten. Vervolgens werd een fors bedrag in de begroting opgenomen om de problematiek aan te pakken. Iets beloven en dan ook tot uitvoer brengen in het begin van de coalitieperiode, perfect!

Nadat de politiek zich heeft uitgesproken, gaat de uitvoering van de plannen naar de ambtenaren. Het kon ons niet hard genoeg gaan, actie! De ambtenaren herinnerden ons aan het verleden, waarin we zelf wel eens handmatige tellingen hadden gedaan, die uiteindelijk tot niets hebben geleid. De Gemeente Barneveld wil wel actie, maar is afhankelijk van de bereidwilligheid van de Provincie Gelderland. Vandaar het plan om een gerenomeerd onderzoeksbureau in de arm te nemen om het zorgvuldig aan te pakken en zo ook de Provincie Gelderland in beweging te brengen. De acties zouden worden ingezet in het voorjaar, maar de eerste stappen zijn helaas pas in de zomer gezet.

Maar, wat doet nu dit onderzoeksbureau? Ze hebben camera's geplaatst om de verkeersintensiteit te meten. Middels kentekenherkenning wordt in beeld gebracht welke auto's (vrachtauto's en personenauto's) ons dorp als bestemming hebben en welke alleen maar door ons dorp heenrijden. En, omdat de camera's op verschillende invalswegen zijn geplaatst is ook in beeld gebracht waar het verkeer vandaan komt en heen gaat.

Overigens is het doorgaande verkeer maar één van de items die worden aangepakt. Andere zaken rondom verkeer zijn oversteekplaatsen, voorrangssituaties, sluiproutes, parkeren en veiligheid van andere weggebruikers (voetgangers en fietsers). Helaas draaien de

ambtelijke molens in een ander tempo dan wij zouden willen. Maar, we houden de druk erop en staan in nauw contact met de coalitie, om deze vier politieke partijen te houden aan het succesvol tot uitvoer brengen van hun coalitieplannen.

Op naar een verkeersveilig dorp!

Opgeven is geen optie - deel 4

Herstel van het fietspad Lage Boeschoterweg was voor Plaatselijk Belang een principekwes-tie. Het verhaal is bekend. Er was geen geld om het schelpenpad in ere te herstellen. Een antwoord dat wij niet accepteerden, opgeven is geen optie! Met de steun van Pro'98 kwam de toezegging om een betonnen fietspad aan te leggen. Hoewel we elders in de bossen betonnen fietspaden tegenkomen was dat aan de Lage Boeschoterweg niet mogelijk. Voor de hagedis en de hazelworm is een betonnen fietspad niet ideaal en levensbedreigend. Vandaar dat door de autoriteiten is gekozen voor een halfverharding. Inmiddels is het fietspad weer in ere hersteld. Een voorbeeld van niet opgeven, maar doorgaan. Wij zijn er blij mee, voor zowel de Garderenen als de toeristen. En hoe zat het nu met het geld? De uiteindelijke kosten zijn het viervoudige van het oorspronkelijke bedrag dat renovatie gekost zou hebben. Tja, principes kosten geld!

Instagram, Twitter, Website, Facebook van Plaatselijk Belang Garderen

Wil je weten hoe wij de belangen van Garderen onder de aandacht te brengen? Wil je weten wat we doen als Plaatselijke Belang? Informatie over wegwerkzaamheden in Garderen? Het laatste nieuws uit Garderen? Volg ons!

Via onze website, Facebook, Twitter en nu ook via Instagram.

Reageren is gemakkelijk via deze sociale mediakanalen.

Laat een berichtje achter, stel een vraag of laat ons weten wat je leuk vindt.

Bestuur Plaatselijk Belang Garderen.

Januari 2020.

Veluw Hul

In het vorige nummer deden we op verzoek van de nieuwe bewoners een oproep om gegevens over het huis Veluw Hul aan de Putterweg. Een van de reacties kwam van de heer Aalt Kraaijenhof uit Baarle-Nassau. Hij woonde er samen met zijn ouders tot 1958. Zijn vader was er jachtopziener en voorwerker bij de familie Oudemans. Bewoonster Anne van Esch en ik verzamelden allerlei informatie en daaruit is dit verhaal ontstaan.

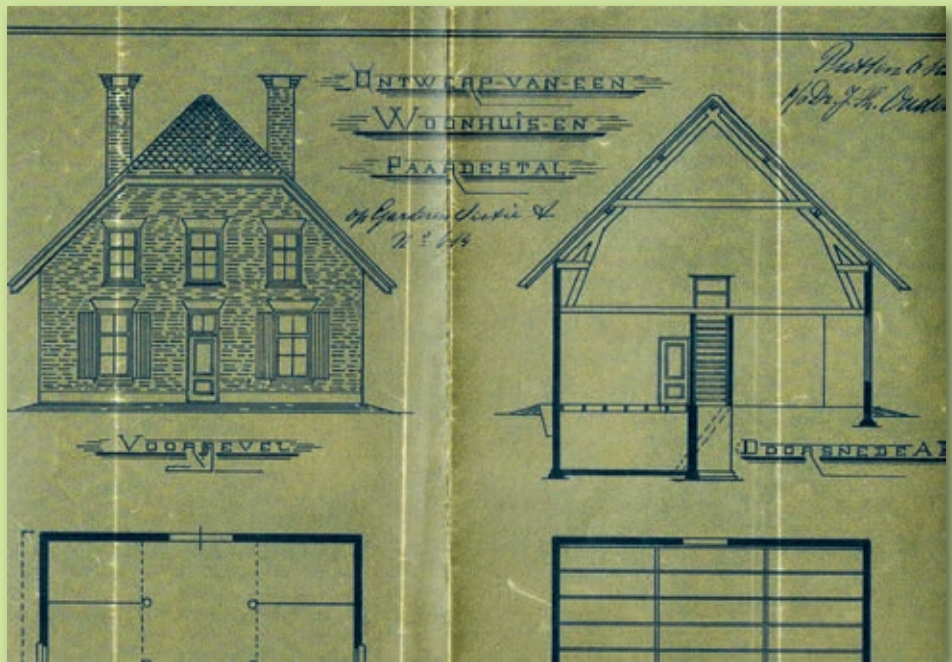
Het huis werd in 1919 gebouwd in opdracht van dr. Johannes Theodorus Oudemans, grondbezitter te Putten. In zijn bouwaanvraag beschreef hij het als een opzichterswoning met annex een paardenstal. De bouwtekening is gemaakt op nogal donker papier en laat de voorgevel, een doorsnede, de plattegrond en een zolderplan zien.

Het gebouw hoorde bij het landbouwbedrijf Veluw Hul dat al langer bestond en onderdeel was van het landgoed Schovenhorst. Het ter-

rein lag ten zuiden van de grindweg Putten-Garderen, liep door tot aan de Hoge Boeschoterweg en was op 11 maart 1875 door Mr. J.H. Schober gekocht van de landbouwer Gerrit van Beek. De uitbreiding van de gronden vond plaats bij de verdeling van de maalschap Garderen in 1910.

Johannes Theodorus Oudemans (1862-1934) was een Nederlands entomoloog (wetenschapper op het gebied van insecten) en dendroloog (deskundige op het gebied van bomen, heesters en houtachtige planten). Hij werkte als lector dierkunde aan de Universiteit van Amsterdam en werd in 1905 de eerste voorzitter van de Vereniging Natuurmonu-

menten. Daarnaast was hij bestuurslid van de Nederlandse Dierkundige Vereniging en de Nederlandse Entomologische Vereniging.

Hij was een zoon van de botanicus (plantkundige) Cornelis Antonie Jan Abraham Oudemans en gehuwd met Jeanne Mathilde Christine Schober (1854-1940), de dochter van de al genoemde mr. Schober. Na de dood van zijn schoonvader in 1901 beheerde Oudemans het landgoed Schovenhorst. Schober was overigens niet alleen eigenaar van het landgoed, maar ook van het Schobers bosje op de hoek van de Hogesteeg en de Hooiweg. In Darpsproat van mei 2001 noteerde wijlen Henk van der Vlist dat Schober in 1890 een boerderijtje kocht in de Mazenhofstraat met als enige reden dat de eigendom hem gerechtigd maakte in de Garderense maalschap die hij graag wilde laten opheffen en verdelen. De ontwikkeling van de gronden van Veluw Hul tot landbouwbedrijf is begonnen in 1912. De ontginning startte met het ploegen van 30 hectare heide door een stoomploeg van de Nederlandsche Heidemaatschappij.

Voor de bedrijfsvoering was een landbouwschuur nodig. Daarom werd in 1915 een veldschuur gebouwd. Op de akkers werden hoogwaardige zaaierogge, aardappelen, koolraap, erwten etc. geteeld. Daarnaast werden er kippen gehouden. Het landbouwbedrijf groeide en omdat de landbouwschuur al snel te klein werd en voor het drogen en de opslag van het zaaigoed goede faciliteiten nodig waren ontstond de wens een stenen boerderij te bouwen. Voor een goede ontsluiting van de boerderij werd een perceel verworven aan de grindweg Putten/Garderen, de tegenwoordige Putterweg. In 1919 werd de boerderij/opzichterswoning met paardenstal en graanzolders gebouwd. In 1925 had men "110 ha. bouwland onder den ploeg". Al het land werd met eigen paarden geploegd. De paarden stonden op stal in de boerderij Veluw Hul. Na de landbouwcrisis van 1929 kon het landbouwbedrijf, dat inmiddels 135 ha besloeg, niet meer rendabel worden geëxploiteerd.

Het bedrijf werd aangeboden voor verkoop maar wegens tegenvallende biedingen niet verkocht.

Oudemans was als beheerder opgevolgd door zijn zoon Theodorus Christiaan (1892-1978), gehuwd met Janna Sara Maria Hacke (1895-1992). In 1948 schreef hij het driedelige "Gedenkboek ter gelegenheid van het 100-jarig bestaan van Schovenhorst, 1848 – 20 januari – 1948". Daaruit blijkt dat het landbouwbedrijf in 1932 naar aanleiding van de crisis van 1929 werd opgeheven. Daarna vonden de landbouwgronden voor het grootste gedeelte een nieuwe bestemming in de bosbouw, grote delen werden aangeplant met diverse soorten hout.

Voor de bedrijfsgebouwen begon een periode waarin een nieuwe bestemming werd gezocht. De boerderij en de schuren zijn gebruikt voor de bosbouwactiviteiten en hebben dienst gedaan voor opslag.

In de periode na 1934 werd het gebouw zomers verhuurd aan de Joodsche Jeugdfederatie, die vakanties organiseerde voor kinderen. Zij sliepen op de beide zaadzolders. Deze werden in de hongerwinter bewoond door evacués uit Arnhem. Hun inboedels waren er ook opgeslagen. Daarna volgde inkwartiering van Duitse cavaleristen, Canadezen en leden van de Binnenlandse Strijdkrachten. Oudemans zuster Josina J. Hacke-Oudemans schreef in 1969 het fraaie boek "Bijdragen tot de Geschiedenis van de Veluwe en Andere Onderwerpen", maar daarin is weinig te vinden over Veluw Hul en Schovenhorst.

Bewoners en gebruikers

In de loop van de tijd moet het woongedeelte van Veluw Hul zijn gesplitst in twee delen. In 1948 werd het huis bewoond door Abraham van Voorst en Lubbertus Kraaijenhof. Volgens de gemeentelijke woningkaart bewoonden beide gezinnen de rechterhelft, nu Putterweg 85. Kraaijenhof woonde aan de achterkant en Van Voorst in het voorhuis. Hij verhuisde in december 1956 naar nummer 83 en drie jaar

later naar Putterweg 54. De volgende bewoners waren Frederik de Ruiter en zijn vrouw, later weduwe, Aagje van de Pol, en hun zoon Frits. Na het vertrek van de familie Kraaijenhof werd nummer 85 bewoond door Jacob Mol.

In 1979 werd Veluw Hul eigendom van Staatsbosbeheer. Vanaf 1977 was de voorzijde volgens de woningkaart in gebruik als praktijkruimte van de Landbouwhogeschool Wageningen. Vanuit de boerderij werden veldwerk, excursies, onderzoek en bosbouwonderwijs georganiseerd. Er werd overnacht en gegeten door de studenten en docenten van de hogeschool. Deze instelling kreeg in 1982 vergunning om de boerderij te verbouwen tot logement en heet tegenwoordig Wageningen University & Research. In 2006 is

de boerderij gepacht door Plus Products die de laatste renovatie heeft uitgevoerd. De huidige bewoners hebben het voorhuis laten isoleren en de rieten kap laten vervangen. Verder is er een nieuwe schuur gebouwd.

Er bestaat nóg een jubileumboek: "Anderhalve eeuw Schovenhorst" uit 1998, geschreven door Jaap Buis, die daarin vermeldt dat Veluw Hul tot 1979 behoorde tot de B.V. Landgoed Schovenhorst en moest worden verkocht aan de Landbouwhogeschool om de familie Oudemans een meerderheid te laten verwerven in de besloten vennootschap. De boerderij is opgericht als landbouwbedrijf en is daarna gebruikt in de bosbouw. Rondom Veluw Hul zijn nog elementen uit de tijd van de bouw aanwezig. Het zijn de beukenheg aan de westzijde van het terrein (verderop in het bos is deze ook nog herkenbaar), de waterpomp, de twee lindes aan de Putterweg en de linde aan het zandpad (westzijde). Daarnaast zijn er nog een oude kersenboom (in zeer slechte staat) en verderop in het bos ook recent omgevallen kersenbomen en een vervallen boomgaard.

Dick Veldhuizen
met medewerking van Anne van Esch

Vrienden van Garderen

organiseert op 28 maart
het allerlaatste feestje in de Koepel,
voor alle leeftijden.

Aan de invulling wordt nog gewerkt.

GARDEREN: EEN PAREL OP DE VELUWE

Afb. 1 Het dorp Garderen (foto: P. Schut).

De negentiende eeuwse burgemeester Nairac schreef in 1882 over Garderen: *“Het lieve dorp met zijne roode pannendaken of rieten dekens, ligt schilderachtig op een’ berg, omringd door afhellende bouwlanden met heghout, omzoomd, hier en daar versieren echte vervallen Veluwsche schaapschotten het landelijk tooneel.”* Garderen is nog steeds een Veluws pareltje dat om deze reden jaarlijks veel toeristen aantrekt (afb. 1). De geschiedenis van dit Veluwe dorpje met zijn oude stratenpatroon, monumenten, karakteristieke kerk en molen is fascinerend. Het boek *Garderen... baken in het groen* gaat daar uitgebreid op in. Dat het dorpje Garderen in de middeleeuwen een belangrijk, maar klein, centrum was, wordt weleens vergeten. Het was de spil van het ambt Garderen dat zich uitstrekte van Elspeet tot aan De Glind. Hier sprak de schout recht op het kerkhof en was er de jaarlijkse zitting van het Veluws Landgericht. De Veluwe was immers niet voor niets *“een wilt en bijster lant waar vele auergrepen (= misdaden) in geschien plegen.”* Pas in 1432 is er sprake van het ambt Barneveld. In deze bijdrage wordt een aanzet gegeven om de oorsprong en ruimtelijke inrichting van Garderen beter te begrijpen.

De vroegste geschiedenis in vogelvlucht

De oudste vondsten in de omgeving van Garderen zijn bijna 5000 jaar oud. Een belangrijke

vondst, die een ereplaats heeft in het Rijksmuseum van Oudheden, is een grafinventaris uit ca. 2500 v. Chr. die is gevonden bij 't Sol (afb.2). De beker, met barnstenenkralen van de kust, een bijl uit Denemarken, een vuurstenen dolk uit Frankrijk en een hamerbijl uit Denemarken of Noord-Duitsland laten zien dat in die periode al uitgebreide uitwisselingsnetwerken bestonden. De grafheuvels van de Bergsham zijn wat jonger. Hier werden rond 1700 v. Chr. de crematieresten van overledenen van nabijgelegen boerderijen begraven. Eerst een vrouw met kind, waarna een krijger met een zeldzaam bronzen zwaard werd begraven. Vervolgens werden tientallen mannen, vrouwen en kinderen bijgezet. Onderzoek van de crematieresten heeft aangetoond dat een vrouw van circa 18 jaar bloedarmoede had en een van de andere vrouwen een versleten schouder had. De ge-

Afb. 2 De grafinventaris van grafheuvel IV gevonden in de twintiger jaren van de 20e eeuw (foto: Rijksmuseum van Oudheden).

middelste leeftijd van de overledenen was ca. 27 jaar en de oudsten waren 30-40 jaar... Het zal geen toeval zijn dat de grafheuvels werden aangelegd op deze landschappelijk bijzondere plaats: het hoogste punt in de omgeving. In de ijzertijd werd de stuwwal ook bewoond. Er zijn aanwijzingen dat er boerderijen hebben gestaan ter hoogte van de Beeldentuin waar ook een celtic field, een akkercomplex bestaande uit akkertjes van ca. 30 x 30 meter omringd met walletjes, heeft gelegen. Het Gat van Zus hoort mogelijk ook bij deze bewoning. Deze kuil is, evenals die van Koudhoorn en de Germaanse put in Lunteren, mogelijk aangelegd als waterkuil. Ook zijn er sporen gevonden van nederzettingen ter hoogte van Bouwbedrijf Van de Kolk, op de begraafplaats evenals langs de Oude Nijkerkerweg. Dit betekent niet dat de geschiedenis van het huidige dorp zover teruggaat. Het is immers niet aangetoond dat er sprake is geweest van continue bewoning, maar het kan niet worden uitgesloten.

De vroegmiddeleeuwse nederzetting en grafveld en een vleugje Romeinse tijd

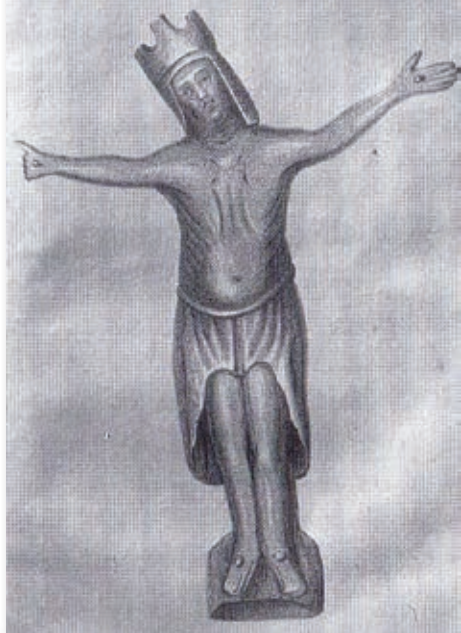
Bij het graven van een graf op de begraafplaats werd in 1973 een veel ouder graf aangetroffen. Er werden crematieresten en een schaal gevonden die uit de derde eeuw dateren. De schaal is van Romeinse oorsprong en is een opmerkelijke vondst. Nu zegt een enkele vondst niet zoveel, maar enkele honderden meters naar het noordwesten werd in 1869 op de Beumelerberg tijdens de ontginning van de heide een grafveld gevonden. De oudste vondsten wijzen mogelijk zelfs al op een datering in de laat-Romeinse tijd. Daarmee is niet gezegd dat het dorp zijn oorsprong vindt in deze periode. Het is immers niet ondenkbaar dat sommige objecten tot het familiebezit hoorden dat pas veel later (in de vroege middeleeuwen) als bijgaven aan doden is meegegeven. Misschien waren het wel de materiële herinneringen aan de mondeling overgeleverde, al dan niet overdreven, heldhaftige rol die de (verre) voorouders had-

den gespeeld. Het vroegmiddeleeuwse grafveld is in ieder geval van de zesde tot in de achtste eeuw in gebruik geweest. Jammer genoeg heeft er geen opgraving plaats gevonden waardoor we het moeten doen met de voorwerpen die bewaard zijn gebleven in Museum Nairac en het Rijksmuseum van Oudheden. Of het grafveld werkelijk in de achtste eeuw ophoudt te bestaan is niet zeker. In de negende eeuw worden de heidense begravingen immers opgevolgd door christelijke begravingen die zich kenmerken door lijkbegravingen zonder bijgaven. Deze graven zijn daardoor veel moeilijker te herkennen aangezien de skeletten zijn vergaan en ook de bijgaven ontbreken. Dit los van de vraag of de oudste christelijke begravingen plaats vonden in een van oorsprong heidens grafveld.

Eind jaren negentig, toen de wijk langs de Doctor H.C. Bosstraat is gebouwd, hebben amateurarcheologen uit Apeldoorn sporen van de bijbehorende nederzetting aangetroffen. Vermoedelijk stonden er een of enkele boerderijen aan de rand van een vennetje en lagen de akkers rondom de nederzetting. Zij begroeven hun doden in het grafveld op de Beumelerberg, mogelijk bij een prehistorische grafheuvel. Een intrigerende vraag is of het vennetje in verbinding stond met de poel die naast het oude postkantoor (Ons Lagerhuys) heeft gelegen. Zonder water kon men immers niet en het was niet voor niets dat de waterput op de brink van Garderen 80 voet oftewel 25 meter diep was.

De kerk

De grote vraag is natuurlijk of de vroegmiddeleeuwse nederzetting de directe voorganger is van het latere Garderen dat als Gerdere voor het eerst in 1316 wordt vermeld. Zonder concrete archeologische vondsten of historische bronnen is moeilijk te bewijzen of er sprake is van continue bewoning, maar er zijn redenen om hiervan uit te gaan. De kerk werd gewijd aan de heilige Gangulphus en was volgens Nairac gesticht in 1050. Of een passage uit 1644 "*Op die Regte van Robertus Alius predi-*

Afb. 3 In 1859 gevonden christusbeeldje (archief Barneveld).

cant tot Garderen, te kennen gevende, dat die kercke aldaer hebbende al over de ses hondert jaeren gestaen soodaenigh vervallen is" op waarheid berust of vooral het belang van de kerk en de gewenste restauratie moest onderstrepen, kan niet worden vastgesteld.

Voor de veronderstelling dat er in Ouwendorp een dorp en kerk heeft gestaan, zijn geen aanwijzingen. Weliswaar zullen de boerderijen in de loop van de tijd verplaatst zijn, maar het ligt niet in de lijn der verwachting dat dit plaats heeft gevonden over deze afstand. Vermoedelijke heeft men op basis van de naam verondersteld dat hier ook het oudste Garderen heeft gelegen. *Dorp* is echter ook synoniem voor boerderij en het is daarom waarschijnlijker dat het op een enkele boerderij betrekking heeft. Denk bijvoorbeeld ook aan Middendorp en Driedorp.

Hoe het ook zij, in ieder geval was er in 1276 sprake van dat de *Persona de Garder* een tiende deel van de geestelijke inkomsten moest betalen ten behoeve van de laatste kruistocht onder paus Gregorius X. Dit suggereert de aanwezigheid van een priester en de aanwezigheid van van een kerk. Rond 1328 is in ieder geval een nieuwe kerk gebouwd die

in 1334/1335 is ingewijd. Waarschijnlijk is het dus een nieuw gebouw ter vervanging van een oudere kerk. Gezien het moment is een (tuf)stenen voorganger in dat geval waarschijnlijk. De nieuwe bakstenen kerk te midden van de houten boerderijen moet in zijn tijd een indrukwekkend gezicht zijn geweest.

In 1859 werd onder het koor van de kerk een vijftien centimeter hoog verguld bronzen Christusbeeldje gevonden (afb. 3). Jammer genoeg is alleen een negentiende eeuwse tekening bewaard gebleven. Burgemeester Nairac schrijft dat het uit de dertiende eeuw zou stammen. Deze datering wordt bevestigd door Anique de Kruijf van het Museum Catharijneconvent in Utrecht. Zij stelt dat het beeldje mogelijk uit de dertiende of veertiende eeuw dateert en waarschijnlijk afkomstig is uit Frankrijk.

Het dorp

Weliswaar zijn er diverse middeleeuwse bronnen die iets vertellen over Garderen, maar daar gaat het hier verder niet over. Ik wil vooral aandacht besteden aan de historische inrichting van Garderen en omgeving rond 1832 (afb. 4). Het geeft ook een indruk over hoe het in de periode daarvoor is geweest maar er zal ook zeker het een en ander veranderd zijn. De oudste kaart van Garderen van

Afb. 4 De eigenaren van de erven in de kern van Garderen in 1832. De legenda geldt ook voor alle volgende kaartjes. Lichtgroen = grasland; groen = bos/hakhout; paars=heide; bruine 'stronken' op wit vlak= tuin; gerasterd= eigendom van ...;

De Man uit ca. 1812 en de kadastrale minuut uit 1832 zijn daarbij bijzonder informatief. De kadastrale kaart heb ik ingekleurd om het grondgebruik duidelijk te maken. Tegenwoordig is HisGis Gelderland beschikbaar op internet. De kern van het dorp bestond uit een brink die door drie wegen werd begrensd. Tegenwoordig gaat het om de Bakkerstraat, Dorpsstraat en Mazenhofstraat. Overigens is het de vraag of de brink in de loop van de tijd niet enigszins is verschoven. Er zijn namelijk ook argumenten om aan te nemen dat het deel dat op de kaart staat aangegeven als tuin de oorspronkelijke brink vormde. Aan de noordzijde bevond zich de 25 meter diepe waterput. De herberg is op de volgende kaarten met een * aangegeven en lag op een kruising van wegen. Waarschijnlijk is deze kruising ook de trigger geweest voor het ontstaan van de nederzetting.

De erven met hun eigenaren in 1832

*Op de brink (ca. 1,5 ha), die al (ver?) voor 1832 door paden in drieën werd gedeeld, stond in het oostelijke deel de kerk met het kerkhof en tuin en aan de zuidrand de woning van de onderwijzer **R. van Putten** en de **landbouwer Hendrik Evertsen**. De westelijke helft was in tweeën gedeeld. In het zuidwestelijke deel zien we het huisje met bouwland van de arbeider Peter Evertsen en een weiland van de molenaar van Zomeren. In het noordwesten*

zien we een perceel bouwland van de landbouwer **Blanken** en het huis en bouwland van de schoenmaker Derk Mooi.

Aan de buitenzijde van de brink vinden we vanaf de noordzijde met de klok mee **Wulf Riksen (landbouwer)**, Jan Muller, wed. Hendrik Franken (landeigenares), de winkelier Christiaan van Os, een huis met tuin van de diaconie, Hendrik Cornelis Daams, Reintje Nijhof (landbouwster), **Cornelis Aartse van Zomeren** (molenaar), **Heimen Evertse Blanken** (landbouwer), **R. van Putten** (onderwijzer) en **Klaas Teunisse Bakker** (landbouwer). De vetgedrukte namen komen verderop nog terug. Een aantal van hen heeft vooral door hakhout omgeven kleine akkers grenzend aan hun woningen. Deze samenhang suggereert een hogere ouderdom.

Een intrigerende vraag is of de brink oorspronkelijk ook gebruikt werd om het vee 's nachts te schutten. Bij een brink hoorde veelal een vijver waar het vee kon drinken en die gebruikt werd voor bluswater in geval van brand. Mogelijk had de poel bij wat nu Ons Lagerhuys is deze functie.

Ook langs de splitsing Koudhoornseweg, Speulderweg en Putterweg vinden we een aantal woningen. Hier woonden de timmerman Berend Kevelam, de klompenmaker Jan Albertse Witteveen, veldwachter Evert Schuur, de landbouwer **Marten Evertsen** evenals de arbeiders Berend Groot en Aart Wouters. Gezien de relatief lage aanslag van de huurwaarde van de woningen in 1832, woonden hier vooral de minder welgestelden (afb. 5).

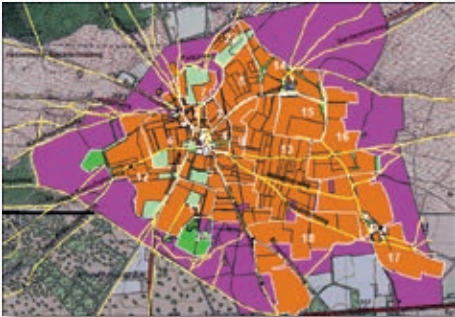
Op enige afstand en oorspronkelijk deels gescheiden door de uitgestrekte heide lagen enkele geïsoleerde grote erven (Boeschoten, 't Sol, Milligen, Vossen en Ouwendorp). Het erf dat ik hier gemakshalve aanduid als de Wilde Kamp is al ver voor 1832 verlaten. Het zijn allemaal boerderijen die hun oorsprong vinden in de late middeleeuwen en waarover eerder in Darpsproat is geschreven.

Afb.5 De huurwaarde van de opstallen in 1832.

De ontginningsblokken

De verkaveling kan door de ligging, omvang en vorm van de akkers iets vertellen over de oorsprong van de percelen en hun eigenaren. Wanneer we naar de verkavelingspatronen kijken, dat wil zeggen naar de richting van de perceelsgrenzen en de grootte van de kavels, kunnen we een aantal verschillende 'blokken' onderscheiden die bepaalde kenmerken gemeen hebben (afb. 6).

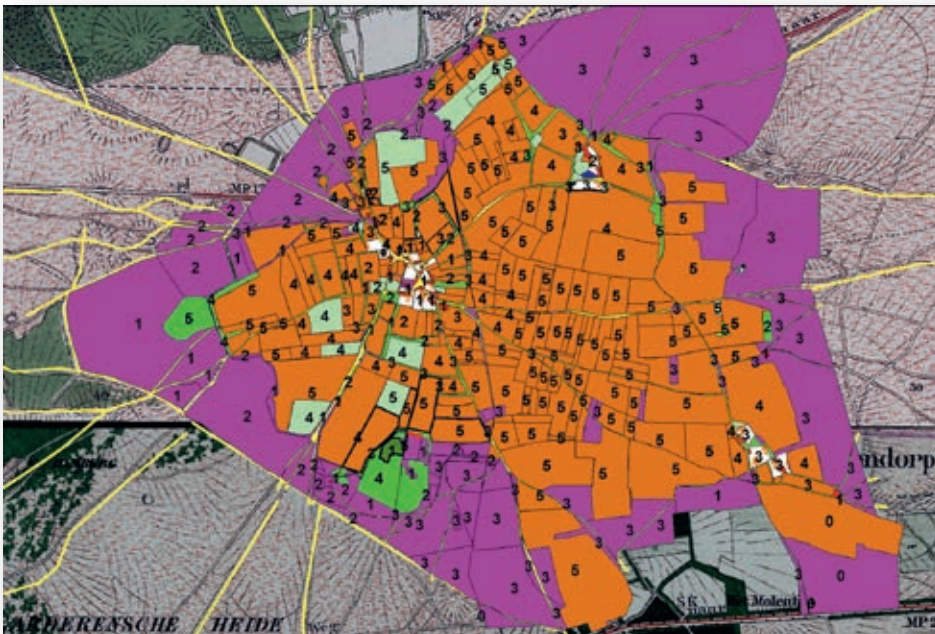
Afb. 6 De indeling in samenhangende 'blokken'.

- Op de eerste plaats de blokken 2-7 die direct rond de brink (1) liggen. Onderling verschillen ze weliswaar maar de verkavelingsrichting en de relatief kleine kavels suggereren

een samenhang. Dit idee wordt bovendien versterkt doordat deze kern gekenmerkt wordt door houtwallen en singels. De aangrenzende blokken 8-10 lijken te behoren tot een eerste uitbreiding.

- Daarbuiten liggen grotere akkers (11,12, 18 en 19). De omvang daarvan hangt vermoedelijk samen met de ontginning van de heide.
- Aan de oostrand kunnen de grote landerijen van 't Sol (14 en 15) en Ouwendorp (16 en 17) worden onderscheiden. Milligen is niet ingekleurd maar wel herkenbaar aan de zuidoostzijde. Waarbij blok 14 vanwege zijn enigszins grillige vorm en kleinere percelen als de oudste kern van 't Sol wordt gezien.
- 20 is het restant van de naamloze landerijen die behoorden bij een boerderij die hier wordt aangeduid als de Wildekamp.

Opmerkelijk is dat de 'kern' ook herkenbaar is in de vaststelling van de waarde van de grond in 1832 (afb. 7). Zie onderstaand kaartje. De betreffende percelen vallen in de klasse 3 en lager. De indeling varieert van f 26,- voor klasse 1 naar f 6,- voor klasse 5 per hectare. Duidelijk is dat we hier te maken hebben met het oudste

Afb. 7 De waarde van de percelen voor de belasting in 1832.

deel van Garderen. We kunnen jammer genoeg niet aflezen hoe oud precies, maar een laat-middeleeuwse oorsprong ligt voor de hand. De blokken tussen deze kern rondom zijn mogelijk in de periode erna ontgonnen.

Waar lagen de landerijen?

De volgende stap is om te kijken of er ook een samenhang tussen de ontginningsblokken en de eigendommen bestaat. De boerderijen in het centrum roepen daarbij de vraag op of we via de ligging van de bijbehorende landerijen iets meer te weten kunnen komen over de situatie in de voorafgaande eeuwen.

Het kaartbeeld van 1832 en daarvoor

Jammer genoeg ontbreken de kaarten van Passavant uit 1698 voor de omgeving van Garderen. Een nauwkeurige vergelijking van een deel van zijn kaart *Caarte van het Horseler Blok* met de kadastrale minuut uit 1832 laat zien dat er in de tussenliggende 150 jaar weinig is veranderd in de perceelindeling. Waarschijnlijk kijken we zelfs in hoofdlijnen naar een kaartbeeld dat al enkele eeuwen ouder is dan 1698. Met de nodige voorzichtigheid mogen we aannemen dat ook de kaart uit 1832 van Garderen een beeld geeft van de situatie in de eeuwen daarvoor. We weten echter niet hoe ver we terug kunnen kijken.

Twee voorbeelden laten zien hoe complex de situatie kan zijn. De landerijen van Wulf Rixsen liggen weliswaar in het voormalige vroeg-middeleeuwse nederzettingsgebied, maar de verkaveling heeft daar hoogstwaarschijnlijk geen relatie mee. Dat we te maken hebben met een eeuwenlange ontwikkeling blijkt ook uit het feit dat de Sleedoornweg deels dwars door, qua vorm en ligging, bij elkaar horende percelen heen snijdt. Hieruit kan worden geconcludeerd dat de weg jonger moet zijn dan de betreffende percelen. Bovendien lijkt deze weg op een eerder moment deels te zijn verlegd naar een zuidelijker tracé. Alleen de perceelsgrenzen herinneren nog aan het oudere tracé.

De nederzetting Garderen

Er kan onderscheid gemaakt worden tussen de kern, de uitbreiding en een aantal grote geïsoleerd liggende boerderijen. Wanneer we kijken naar de kaart van 1832 zien we rondom de kern van Garderen, binnen 500 meter van de brink, een aantal houtwallen liggen. Het is een 'kern' van globaal 60 ha. Het is een oppervlak dat oorspronkelijk bij één tot zes boerderijen gehoord kan hebben. Een dergelijk oppervlak van tientallen hectares kennen we ook van Boeschoten, Ouwendorp, Milligen en 't Sol en van andere grote boerderijen in de Vallei. Daarbij moet opgemerkt worden dat de ontginningsgeschiedenis en de daarbij horende oppervlakten in de Vallei wezenlijk verschillen van die rond Garderen. De kleinere boerderijen in de Vallei en ook de Wilde Kamp waren ongeveer 9 ha groot, waardoor bij Garderen gedacht kan worden aan maximaal zes hoeven. Binnen dit kerngebied liggen in ieder geval de akkers die bij de laatmiddeleeuwse nederzetting horen. Het totale agrarische gebied van Garderen omvatte zo'n 330 ha incl. de grote boerderijen.

Deze akkers zijn niet allemaal gelijktijdig bewerkt. Een deel van de akkers lag periodiek braak en op de overige akkers stond vooral boekweit, rogge en gerst. De heide rondom was van groot belang voor de schapenteelt. Naast wol was de mest tot in de negentiende eeuw van groot belang voor de akkerbouw om de vruchtbaarheid van de akkers te verbeteren, waardoor we bij boerderijen en ook in het veld schaapskooien konden aantreffen. Een mooi voorbeeld zijn de schaapskooien van Boeschoten waar zelfs de zandwinningskooien bewaard zijn gebleven.

Het gebied buiten de kern is, met uitzondering van de solitaire middeleeuwse boerderijen (Boeschoten, 't Sol, Ouwendorp, Milligen, Wilde Kamp en Vossen), pas in latere tijden ontgonnen en behoorde vermoedelijk oorspronkelijk tot het gemeenschappelijk maalschapsbezit.

De ligging van de landerijen

Het is interessant om te kijken waar de landerijen van de verschillende eigenaren lagen en of hier een bepaald patroon in te herkennen is. Clustering, zeker rond de kern maar ook bij de oude geïsoleerd liggende erven (Boeschoten, 't Sol, etc), kan op een oud bezit wijzen. Wanneer de percelen verspreid liggen kan dit betekenen dat zij in de loop van de tijd om uiteenlopende redenen in het bezit zijn gekomen van de eigenaar zoals bij de kerk en mogelijk ook de herbergier. Een andere mogelijkheid is echter dat dit bewust is gebeurd om de risico's van misoogsten te voorkomen.

Om te beginnen kijken we naar de landerijen die behoorden bij de erven rondom de brink. Overigens komen 't Sol, Ouwendorp, Milligen en Vossen in ieder geval al voor in de vijftiende eeuwse tijnslijsten maar zijn de erven op de brink in deze lijst niet direct te herleiden tot de latere boerderijen. Hiervoor zijn verschillende verklaringen mogelijk, maar alleen verder onderzoek kan hier duidelijkheid over geven. De bewoners van de vier erven aan de oostzijde van de brink, tussen de Smidstraat en Dorpsstraat, zijn bijvoorbeeld in 1832 niet meer van wezenlijk belang als grondeigenaren. Dat kan echter in de voorafgaande eeuwen heel anders zijn geweest.

Marten Evertsen, die op de brink woonde, had zijn bezittingen vooral ten noorden van de Boeschoterweg en verder verspreid op enige afstand van de brink (afb. 8). Dit kan erop wijzen dat deze laatste akkers pas later in zijn

bezit zijn gekomen. Zijn vader, Evert Martens, was overigens de herbergier van het dorp. Hendrik Evertsen had daarentegen zijn landerijen deels dicht tegen de kern tussen de Koningsweg en Beumelerberg liggen en verder verspreid over het gebied (afb. 9). Het perceel aan de Koudhoornseweg dat aansluit bij het bezit van Marten zou kunnen wijzen op oorspronkelijk één eigenaar. De ligging van de akkers van Hendrik die aansluiten op de brink, kan wijzen op een oud erf. In ieder geval komen de namen Evert Hendriksen en Evert Maartensen al rond 1650 voor. Vermoedelijk zijn het de voorouders van de negentiende eeuwse Evert en Hendrik.

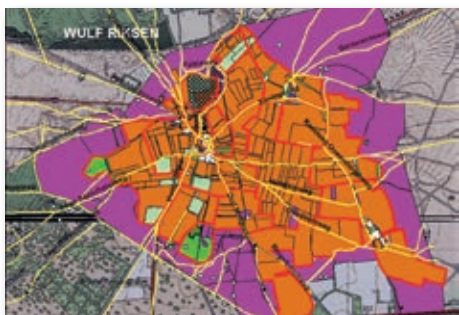

Afb. 9 Het eigendom van Hendrik Evertsen.

Aan de noordzijde zien we het erf van Wulf Riksen (diaken) (afb. 10). Mogelijk is hij een nazaat van Wouter Wulfertsen die rond 1650 is geboren. Het bezit ligt ingeklemd tussen de Beumelerberg en de Speulderweg. Gezien de ligging naast de kern mag een hogere ouderdom worden verondersteld, maar gaat waarschijnlijk niet terug tot de vroege middeleeuwen toen hier een nederzetting en grafveld lag.

Afb. 8 Het eigendom van Marten Evertsen.

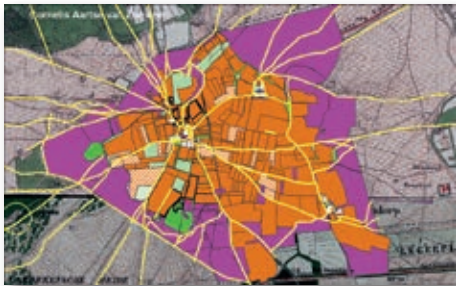

Afb. 10 Het eigendom van Wulf Riksen.

De molenaar Cornelis Aartse van Zomeren had zijn landerijen vooral tussen de Hooge Steeg en Boeschoterweg (afb. 11), terwijl Klaas Teunisse Bakker zijn akkers hoofdzakelijk aan de oostzijde van de Hooge Steeg had liggen (afb. 12). Tussen de bezittingen van Bakker en de Oud Milligenseweg lag het bezit van de onderwijzer R. van Putten inclusief het westelijke deel van het oudere middeleeuwse(?) Wilde Kamp (afb. 13). Mogelijk betreft het restanten van de landerijen die tot twee oudere boerderijen hebben gehoord (een hoeve aan de brink en een deel van 'De Wilde

Kamp'). Opmerkelijk is overigens dat Van Putten overal met zijn voorletter wordt vermeld en niet zoals gebruikelijk met zijn voornaam. Blijkbaar genoot de onderwijzer een bijzondere status bij zijn dorpsgenoten.

De bezittingen van de overige eigenaren rond de brink waren sterk versnipperd en (groten) deels verder van de kern gelegen waardoor deze jonger lijken te zijn. De bezittingen van de kerk/diaconie/pastorie laten eveneens een sterk gefragmenteerd beeld zien dat erop wijst dat deze successievelijk verkregen (afb. 14). Ook de bezittingen in het noordoosten langs de Paleisweg wijzen door hun vorm en ligging op een relatief jonge ontginning.

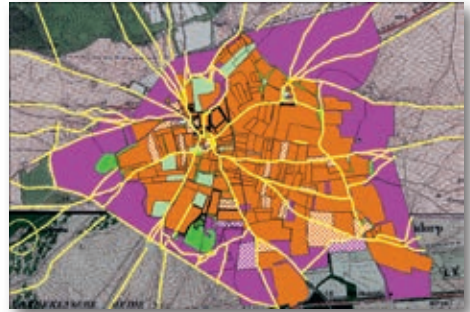
Afb. 11 Het eigendom van Cornelis Aartse van Zomeren.

Afb. 12 Het eigendom van Klaas Teunisse Bakker.

Afb. 13 Het eigendom van Van Putten.

Afb. 14 Het eigendom van kerk, pastorie en diaconie.

Interessant is ook het beeld rond 't Sol en Ouwendorp. De belangrijkste eigenaren rond 't Sol waren Jan Gerbrigsen (61 ha) en Heimen Evertse Blanken (50 ha). Groot Sol was in eigendom van Jan Gerbrigsen (afb. 15) terwijl zijn dochter Teuntje, getrouwd met Heimen Everts Blanken van het Blanckensgoed uit

Afb. 15 Het eigendom van Jan Gerbrigsen.

Afb. 16 Het eigendom van Heimen Evertse Blanken.

Voorthuizen, eigenaar was van Klein Sol (afb. 16). Zij bezaten 76 ha aaneengesloten dus los van de verspreid liggende bezittingen die grotendeels van Blanken waren en om deze reden vermoedelijk niet bij het oorspronkelijk bezit hoorden.

Gerrit Klaassen van Ouwendorp (21 ha) heeft eveneens een veel oudere voorgeschiedenis die tenminste teruggaat tot in de vijftiende eeuw (afb. 17). Anders is dat bij het bezit van Jan Wouter Roosselaar (19 ha) wiens vader uit

Afb. 17 Het eigendom van Gerrit Klaassen van Ouwendorp.

Afb. 18 Het eigendom van Jan Wouter Roosselaar.

Putten kwam (afb. 18). Gezien de ligging in de vorm van een 'schiereiland' op de heide, zou men kunnen veronderstellen dat het een relatief jonge ontginning van de heide betreft. Niet iedereen die in de kern woonde had veel land. De winkelier Christiaan van Os beschikte bijvoorbeeld slechts over enkele kleinere verspreid liggende percelen (afb. 19), maar hij had wel 3 panden in de kern van Garderen.

Afb. 19 Het eigendom van Christiaan van Os.

Garderen is rijk aan geschiedenis wat uit diverse bijdragen in Darpsproat is gebleken. Er zijn veel aspecten nog onbesproken gebleven maar hopelijk wordt de geschiedenis steeds verder verrijkt door nieuw onderzoek. Hier zijn alleen een aantal lijnen beschreven waarlangs Garderen zich zou kunnen hebben ontwikkeld. Er zijn echter nog veel vragen. Speelden de wegen inderdaad de veronderstelde rol als scheiding tussen de bezittingen van de verschillende boerderijen? Was er een familie-relatie tussen Marten en Hendrik Everts? Is er inderdaad sprake van een brink met slechts enkele boerderijen? Hoe ontwikkelden zich de verschillende ambachten en wat zeggen die over de functie van het dorp? Wat weten we over de schapenteelt? Hoe kwamen Blanken en Van Putten in bezit van de Wilde Kamp? Hoe verhoudt zich het wildforstersgoed zich ten opzichte van de maalschapsgronden? Ongetwijfeld krijgt dit in een of andere vorm een vervolg.

Peter Schut

HET WAS EEN FANTASTISCH IDEE

Na 23 jaar komt een einde aan 'Darpsproat uut Garder', Garderens eigen dorpskroniek. Verscheen het eerste nummer (toen nog Nieuwsbrief Darpsproat geheten) in december 1996, bij het lezen van dit verhaal ligt de laatste editie voor u. Waarschijnlijk is het nummer 36, maar dat weten we niet eens helemaal zeker. En dan rekenen we het boek en het 'Watersnoodnummer' uit 2002 voor het gemak ook maar mee. Over de laatste redactievergadering, een beetje weemoed ook, maar vooral over de trots, op wat er in die periode van 23 jaar allemaal is bereikt.

Nog één keer zitten ze met elkaar aan tafel: Hennie van den Born (74), haar man Peter (80), Dick Veldhuizen (67) en Cees van Middendorp (68), om te bespreken hoe die laatste editie van Darpsproat uut Garder er zal gaan uitzien. Als Dick de serre aan de achterkant van het huis van Peter en Hennie binnenloopt, begint hij meteen het uittreksel te lezen van alle voorgaande nummers, zoals Peter dit voor deze gelegenheid heeft samengesteld. Het ligt op tafel voor hem. Peter neemt meteen de leiding tijdens de vergadering. Er komen koffie en koekjes uit de keuken. Buiten schijnt de zon. Een hete zomerperiode kondigt zich aan, maar het is nog aangenaam in de serre.

Daar zitten ze dan, Hennie en Peter aan één kant van de tafel, Cees en Dick aan de andere kant tegenover hen. Ik zit aan het hoofd. De

voorbereidingen voor het interview zijn al een tijdje geleden begonnen, maar pas vandaag is het helemaal rondgekomen. Dick had al toegezegd, maar Cees en ook ik moesten nog worden uitgenodigd. Gelukkig konden we allemaal, en op korte termijn. En dus gaat het nu gebeuren. Best leuk, want het eerste nummer in december 1996 is ook helemaal door mij volgeschreven, samen met Nui Zevenbergen. Beiden zijn we nu dus ook in het laatste nummer terug te vinden: Nui met zijn rubriek over het Garderens en ik met dit verhaal.

Aangekleed infobulletin

Het moest een soort infobulletin voor Plaatselijk Belang worden, destijds. Maar dan aangekleed met leuke verhalen. In het eerste nummer stond bij voorbeeld een uitgebreid interview met Maas Boeve, de toen afzwaai-

Cees, Dick, Peter en Hennie

ende voorzitter van Plaatselijk Belang. Nog maar kort geleden is 'Ome Maas' overleden. We bewaren allemaal warme herinneringen aan hem. Darpsproat is in 23 jaar tijd een begrip geworden. 'Iedereen bewaart de boekjes', weet Cees zeker. 'Zodat ook mensen van buiten Garderen ze kunnen lezen, tot in Australië aan toe'. In de begintijd stuurde Cees ze nog wel op, maar na verloop van tijd werd dat 'gekenwerk' en is hij ermee opgehouden. 'Ze moesten maar lid van Plaatselijk Belang worden. Dan kwam het boekje vanzelf wel', zegt hij lachend.

Cees maakte het blad in de begintijd op. Volgens werden er kopieën van gedraaid en zo ging het dan het dorp in, al heel gauw via Willem en Janny Hooijer die de boekjes bezorgden. Na het kopieëntijdperk werd via Sjalom in 't Harde een drukkerij gevonden: de Heksenketel, waar gehandicapten werkten. Daar is Darpsproat ongeveer 10 jaar gedrukt. Weer later verhuisde Darpsproat via Marcel van der Slik (die het ook daar liet opmaken) naar drukkerij Callenbach (Cees: voor een zacht prijsje). De oplage groeide gestaag tot de huidige 1000 exemplaren. Toen Callenbach in een ander bedrijf opging, moest opnieuw een drukker worden gevonden. Dat werd Flyeralarm, waar Darpsproat tot op de dag van vandaag van de persen rolt. Het lay-outwerk is alweer lange tijd in handen van Roel die het op een professionele wijze vormgeeft. Zo is in de loop van de tijd niet alleen de oplage gegroeid, maar het boekje (zoals Cees zegt) ook almaar mooier geworden.

Vergadering chaotisch

Zoals alle vergaderingen van de redactie – ze zeggen het zelf... – verloopt ook deze bij tijden chaotisch. De 4 redactieleden praten graag over hun langjarige project, ze zijn er trots op. En niet zelden gaat dat praten dwars door elkaar heen. Peter: 'We hebben geen vaste lijnen en ook geen vaste rubrieken. Eigenlijk was het iedere keer weer anders'. Toch waren er wel elementen die een tijdje terugkeerden, zoals de foto uit de oude doos

(erg populair, zo maakt de redactie op uit de vele reacties die ze erop kregen), de mededelingen van Plaatselijk Belang, de 5 vragen aan... (geschreven door Hennie) en de prijsvragen. Met die laatste waren veel mensen in het dorp druk, zegt Cees. Er werd altijd over gepraat en gediscussieerd. En heel wat mensen gingen het dorp rond, te voet of op de fiets, om de gefotografeerde zaken terug te vinden. De meeste stuurden hun oplossing echter niet in, want een plek in Darpsproat was misschien toch weer net te veel van het goede.

Over een aantal onderwerpen kreeg de redactie ook brieven, niet zelden anoniem. Cees en Dick kunnen er nog steeds om lachen. Ze wilden er wel mee aan de gang gaan, maar hadden geen idee naar wie ze moesten reageren. De enige manier om er toch wat mee te doen, was er dan maar in Darpsproat over te schrijven. En hopen dat de inzender van de brief het stukje las. Soms werd op een bijzondere manier gereageerd. Zo herinnert Hennie zich nog hoe ze bij een wandeling over de begraafplaats door de beheerder werd aangesproken op een verhaal dat in Darpsproat had gestaan over een begraafincident in het verleden. Lang geleden haalde het de landelijke pers. Hij gaf een reactie van de kerkenraad door die naar aanleiding van het verhaal graag nog enige verduidelijking wilde geven. Die reactie werd in het eropvolgende nummer netjes geplaatst. En daarmee was de zaak afgedaan. Een bijzondere herinnering.

Kroniek verdwijnend Garderen

Andere terugkerende onderwerpen waren de interviews met bekende Garderenen, maar ook bijzondere verhalen. Zo beschreef de vroegere voorzitter Cees Hoogeveen ooit een reis die hij naar Santiago de Compostella maakte. Het archief van het vroegere redactielid Henk van der Vlist stond altijd garant voor nieuwe ideeën. Ook Henk Kevelam en 'Ome Maas' werden niet zelden ingeschakeld, al was het maar om de achtergronden bij de feiten te leveren. Geen van allen zijn ze meer bij ons. En

zo was Darpsproat ook een beetje een kroniek van een stukje verdwijnend Garderen. Dick: 'Als Maas het zei, dan klopte het'. Peter lachend: 'Toch niet altijd. Maar als hij er dan achter kwam dat het inderdaad niet zo was, dan had hij er altijd wel weer een mooi verhaal bij om het goed te maken'. Dick: 'Wat ie niet wist, daar bedacht ie een verhaal over. Maar hij wist veel!'

Darpsproat was een mengeling van plaatselijk nieuws, heemkunde en verslagen. Zo'n beetje iedere vereniging uit Garderen heeft erin gestaan. Harry Hees vertelde over de zomerfeesten. En Peter en Dick werkten hard aan verhalen over Garderen en het verleden. Zo schreef Dick bij voorbeeld een prachtig relaas over de geschiedenis van het vroegere hotel Solse Berg. Peter leefde zich helemaal uit in verhalen over bij voorbeeld Vossen, Ouwendorp, het Meerveld, het Speulderbos en ook de Dunen en het Kroondomein. Meerdere keren was er in de redactie discussie over de verhouding 'oud' en 'nieuw' op de pagina's. Nu terugkijkend, denken ze die wel steeds te hebben gevonden.

Oude doos

Sinds 2008 is er ieder nummer ook een foto uit de oude doos, waarvan het dorp de 'koppen' moet herkennen. Cees kreeg de foto's van alle kanten aangereikt. Bijna altijd werd een foto nagenoeg compleet gemaakt, al bleven er grappig genoeg meestal ook een paar koppen open. Daar werd in de straten dan nog lange tijd over nagediscussieerd, vertelt Cees. De relatie met het bestuur van Plaatselijk Belang was altijd goed. Eén keer per jaar was er een overleg. De redactie genoot volle redactionele vrijheid en er is die hele 23 jaar geen enkele wanklank geweest. De 4 redactieleden zijn er enorm trots op. Peter: 'Voor ons was het simpel. Kerk, politiek en advertenties, daar deden we niet aan. We wilden niet kwetsen en zijn altijd voorzichtig te werk gegaan. Veel wisten we wel, maar schreven we niet. Gelukkig zijn er vanuit het dorp ook nooit klachten over gekomen.'

En dan waren er natuurlijk de boeken, zoals de superdikke uitgave van Darpsproat die ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan van Plaatselijk Belang werd gemaakt en die via Marcel van der Slik, ook weer voor een zacht prijsje, in een oplage van 1000 bij Callenbach kon worden gedrukt. De boeken vlogen daarna de deur uit en in no-time was de hele oplage verkocht. Verder schreef de redactie en boek over de brandweer en was er het watersnoodnummer van Darpsproat, toen een ongekend zware bui grote delen van Garderen op 31 juli 2002 onder water zette.

Beumelerberg

Trots als een pauw, dat zijn ze. Alle vier. Op de fantastische samenwerking en op het feit dat ze het al die tijd samen konden blijven doen, ondanks dat er echt ook wel eens discussies waren. Hennie: 'Ik ben ook enorm trots op het contact dat we altijd met de mensen hebben gehad. Wat er voor mij uitspringt, is het project dat op de Prins Bernhardschool over de Beumelerberg is gedaan in het kader van een archeologieles. De kinderen kwamen toen met de meest fantastische tekeningen aanzetten. Dat project zal ik nooit vergeten, dat vond ik echt heel mooi en ook bijzonder.'

Cees: 'Ik ben ook trots op al die mensen die dit mogelijk hebben gemaakt. En dan moeten we zeker Nui Zevenbergen niet vergeten, als oprichter maar natuurlijk ook als onze 'Platproater'. Dick: 'Het is een heel goed moment om te stoppen. Er staan geen jongere vervangers voor ons klaar en Plaatselijk Belang wil vanaf nu ook meer werk van de website gaan maken.'

En hoe nu verder?

En wat moet Garderen nu zonder Darpsproat? Ach, daar staan ze liever niet bij stil. 'Het was een fantastisch idee. We hadden nooit gedacht dat we zover zouden komen. Dat is toch prachtig! En je weet maar nooit. Als zich nog wat aandient en we kunnen het nog, gaan we zo weer aan de gang.'

Reinout van den Born

Deze boerderijen zijn al eerder beschreven in diverse Darpsproaten. Hier en daar zijn wat nieuwe inzichten toegevoegd maar door elkaar is het een samenvatting van wat al eens eerder is gepubliceerd. Garderen mag met recht trots zijn op deze mooie boerderijen met hun lange geschiedenis!

VOSSEN

Als een oase in de woestijn lagen daar de twee boerderijen van Vossen aan de rand van een vruchtbare kuil met lemige grond in een onafzienbare vlakte van heide, struiken en struwelen. Naar het noorden was de kerktoeren van Garderen te zien en naar de anderen kant de hoge bomen van Buurlo. Onderstaand kaartje geeft een mooi beeld van de oneindige heidevelden.

Vossen op een kaart van rond 1800.

In 1832 werd heel Nederland in kaart gebracht en ook Vossen kwam daar uiteraard op voor. Hiernaast is dat te zien.

Het herengoed Vossen of "erf tho Vossum" bestond oorspronkelijk uit twee boerderijen, HG 117 en HG 118. Het hele goed was 30 tot 40 molder gesaey's groot (12 tot 16 ha.). Een deel daarvan was struiken, struwelen en heide. Op een van de boerderijen staat "een olt huys van 5 gebont en een berch van 5 roykens (roeden)

met noch een scaepschot ende ses olde eycken". Dit is een heel grote boerderij met een grote berg. Van de 24 molder (ruim 19 ha) ligt 1/3 of 6 ha. al lange jaren in heide. Dit is een teken dat het geen goed boeren is op deze boerderij. Op het tweede Vossen staat geen schaapschot meer en het huis is in 1595 al afgebrand en niet weer opgebouwd. Dit Vossen heeft ook geen bezit in de Garderense Maalschap. Het is dus nogal armoedig en dat komt overeen met de feiten uit de hierna volgende tynsrol waarbij Bertout van Vossen arm is en niets betaalt!

In deze tynsrol (begin 14e eeuw) komt Vossen voor onder de naam Vossum, wat "woonplaats bij een vossenhol" betekent.

De bewoners in die tijd waren:

- Wolfger de Vossem de V ½ jug
- Bocka (afkorting voor Bertout?) de baven vossem de IIII jug XXV rdn
- Wilt daerbi II &

Vossen op de kadasterkaart van 1832.

Ook bij de schattingslijst van 1325 worden ze genoemd bij de Schatting van den lande van Gelre):

- Bertout baven vossem II &
- Wilt daerbi
- Bertout van vossem is arm

Een tynsrol (waarop de te betalen tynsen [soort pacht] stonden) die moesten worden betaald in 1375:

- Wilt de Vossem de VI jug*
- Johan/Jan de Vossem de V jug I ½ hont*
- Greta de Vossem de VI jug I ½ hont*

Een latere tynsrol vermeldt de opvolgers:
1375-1400

- Wolffger de Vossem de VI jug XXV roeden*
- Bertolt de baven Vossen de IIII jug XXV roeden*

Diverse andere bewoners door de loop der eeuwen zijn o.a. te vinden in de Gerichtssignalen (rechterlijke archieven)

In 1384-1418 Ricout van Vossen.

In 1419-1430 Bernt van Vossen.

Brant van Vossen

In 1432 worden Bernt, Lubbert en Rycout van Vossen broeders genoemd.

Bij de Schildschatting (jaarlijks terugkerende belasting) van 1493 wordt ene Elbert Vos genoemd. Hij is de zoon van Griete vanden Bosch die zelf weer getrouwd is met een Van Vossen. In 1498 ontmoeten we Steven van Vossem de eerste eigenaar van de onder Meerveld gelegen boerderij "Het Eynde". Een kleinzoon van hem, ook Steven genaamd, is Proost van Heiligelee en ook nog bezitter van deze boerderij. In tynsboek 101 komen we ze samen tegen:

- Tynsboek 101 (1467-1485)
- nb henrick tymans
- Item beernt ricolt Wilts van vossem van VI mergen II ald groit*
- die selve van VI mergen*

Op fol. 111 van dit tynsboek vinden we

Reyners vosschemans

Op fol. 112 vso

- Item Griete vanden bosch ende beernt hoir soen vanden sommen beernts Rycolt wiltz van vossem XVI d*

die selve vanden sommen aelbert grietens van vossem XVI d

Griete vanden Bosch met haar zoon Beernt betaalt mee aan de tyns van Beernt de zoon van Rycolt en kleinzoon van Wilt.

Bij de "Horigen en vrijen" (1440-1493) (lijsten met de staat van boerderijen, dus of ze vrij zijn of bepaalde belastingen moeten betalen) vinden we

- Albaert Voss*
- Ricol van voss mit syn soin (ws. Gerrit)*
- Wolter van vossen (=Wolffger)*

In het Archief Familie Van Rhemen uit 1549 staat een interessant stuk over Frans Arnts van Vossen. Hij was in 1569 samen met zijn neef Gerrit van Vossen boerscholt in Garderen. In 1549 is Maes Gerrits van Dieren getrouwd met de zuster van Aernt Gerrits van Vossen en ze hebben ruzie over een stuk land...

In 1567 koopt Frans Aerndts van Vossen ¼ van een stuk land van het St. Catharijne Convent.

In 1576 leent Frans Aerndts van Vossen 150 Car. gldns op zijn land in Garderbroek.

In 1578 tenslotte leent Frans nog eens 200 Phil. Gldns met hetzelfde land als onderpand. Tenslotte verkoopt Frans zijn goed in Garderbroek maar om al zijn schulden af te lossen. Een copy uit 1652 toont dit.

In 1595 is Vossen HG 117 nog in bezit bij Frans Arnts van Vosssum. Hij doet de belofte dit goed binnen zes jaar vrij van bezwaar te maken, maar in 1601 krijgt hij toch weer toestemming dit bezwaar ad 700 gldn ten behoeve van Henrick Arndts Noeijen en zijn vrouw Hermtgen Suirmond niet af te lossen.

In 1574 is er een magescheid tussen Frans Arents van Vosschen met Merry zijn vrouw en Johan Dercx Verstege met Henrickgen zijn vrouw over de goederen van wijlen de echtelieden Dirck Jans en Lobberich, van hun vader en grootvader, aanbestorven.

- "de echtelieden Vosschen verkrijgen daerbij een goed in Garderbroek, de echtelieden Dirck Jans verkrijgen het goed tho Halvickhuysen".*

In 1604 overlijdt Frans van Vossen, hij was getrouwd met Merry Jans Versteghen. Hun zoon Brant Frans verkoopt Vossen aan Otto Schras-

sert X Elbertha van Steenler en Roeloff Cornelissen X Elisabeth Volckers.

In 1610 verkoopt Roeloff Cornelise zijn Garderbroekse helft alweer aan Evert Jans Verstege en zijn vrouw Aeltgen Jans..

Een proces uit 1638 gaat over de verdeling van de goederen van Ryck Gangolffs van Vossen en zijn vrouw Henricxhen Aerts dat loopt van 1638 tot 1642 en is te lezen in de Gerichts-signaten. Het geeft een mooi overzicht van de familieverhoudingen en de bezittingen van de Van Vossens.

Bovengenoemde Ryck Gangolff Gerrits van Vossen en Henricxhen Aerts zijn de overleden ouders van de volgende zes kinderen:

1. Gangolff X Gerberich Noyen/Masen
2. Aert
3. Gerritien X Steven Aerts
4. Dyeltgen X Claes Woltersen
5. Mary X Bart Gerrits
6. Weyme (ovl kort na haar vader)

Een aantal van de kinderen ontmoeten elkaar ten huize van Rycksen Wulven X Neeltgen Goessens, *"weert en weerdinnen to Millingen"* om samen de erfenis van hun ouders te regelen. Voor het gemak zijn ze Henrickgen "vergeten" en tot overmaat van ramp overlijdt, voordat de zaken op schrift staan, Gangolff Rycks en dat alles samen leidt weer tot een proces dat zowat vier jaar duurt!

Eerst worden er getuigen geroepen en wie kunnen dat beter als degenen die erbij waren...! Dus op verzoek van Gerbrich Noyen, wed. van Gangolff Ryckss getuigen Ryck Wulven en zijn vrouw Neeltgen over het mage-

scheid dat in hun huis is gesloten. Ryck Wulven, 43 jaar oud, is getuige voor Aert Rycks en hij verklaart dat in Rycks huis Gangolff, Aert, Gerritgen en Marie Rycks, broers en zusters, bijeen zijn geweest om de verdeling van hun vaders bezittingen onderling te regelen.

De bezittingen van Ryck Gangolffs waren:

- a. boerderij met de zaalweer en een half scepel gezaais waarop een huis van vijf gebint, een schuur met berg van 5 roeden en 2 schaapschotten. Verder 24 molder gesaeyts gelegen in Vossenerenck.
- b. In 't gemene Garderse veld recht op een schaepstraai, plaggen en strooisel, ½ deel houts in het Meervelder Bosch en ¼ deel houts in Soerder Bosch.
- c. Tyman Henricksgoed (HG 120 en 121) bestaande uit 11 ½ molder (9 ha), de kamp, het kalverkampje, de Toorn en al hetgeen aan de Peesenberg langs de Arnhemseweg ligt. (Arnhemseweg=Hoge Steeg!)
- d. het erf met de molen in Garderen en het meenland en de landerijen behorend bij het erf te Garderen. Willem Henricks (36 jaar olt) is mulder tot Garderen en huurt de molen van Aert Rycks en Steven Aerts van Vossen samen met een stuk lands *den Wilde Camp genaamd en de hofstee tot Garderen*. Alles bij elkaar dus een behoorlijk bezit, waaruit blijkt dat deze Van Vossens best grote boeren waren.

Het goed Vossen bleef in bezit bij een en dezelfde familie vanaf rond 1350 tot aan 1832 (op de Kadasterkaart) dat is **500 jaar zonder onderbreking** en zo iets komt zelden voor!!

"Vossen" (Google Earth)

(Dit was een uittreksel met wat aanvullingen van het artikel over Vossen in de Darpsproaten van maart en september 2015).

De oude boerderij op Vossen.

Millingen

Aan het eind van de Oudmilligense weg (vroeger Solsche Steeg genaamd!) ligt Millingen. Het erf bestaat uit twee delen, een deel ten zuiden en een deel ten noorden van de weg van Amersfoort naar Apeldoorn. Beide delen hadden eerst verschillende eigenaren, later is het in bezit gekomen bij één enkele eigenaar. Het noordelijk deel was vóór 1600 van Wijnand van Presikhaaf en het zuidelijk deel van Henrick Schraasert. Een oude kaart uit begin 1800 laat duidelijk de twee delen zien.

In 1832 bestond het zuidelijk gedeelte uit 17 ha. hoofdzakelijk bouwland en uit ruim 8 ha. heide, samen dus een 25 ha. Het noordelijk gedeelte bestond uit 19 ha bouwland en 12 ha heide, samen 31 ha. Heel Millingen was hierdoor 56 ha. groot waarvan 20 ha. heide. Dit is dus geen 100 morgen of 85 ha. zoals in de Heren-goederen wordt vermeld. Ik denk dat er een vergissing in de maten is gemaakt en dat het niet 100 morgen maar 100 molder moet zijn... 100 molder is 56 ha. en dat komt precies met de maten in 1832!

Noordelijk deel.

Nog duidelijker wordt het op de Kadasterkaart van 1832.

Zuidelijk deel.

Als je op Google inzoomt dan is het opmerkelijk hoe weinig er in de loop der eeuwen aan het erf is veranderd! De akkers zijn nog goed te herkennen en vooral de houtwallen zijn (gedeeltelijk) nog intact!

We beginnen dus met Millingen dat wordt vermeld in de Herengoederen onder nr. 115 en 116. Tegenwoordig spreken we trouwens meer van "Milligen", de oorspronkelijke naam is echter "Millingen". Voor de betekenis van deze naam geeft Dirk Otten in zijn boek "Plaatsnamen op de Noord West Veluwe" de volgende verklaring:

"het eerste deel is een samentrekking van middel, zoals die ook bij Milheeze, Mildam en

Milshot voorkomt. Het tweede deel is ontstaan uit de vorm "angi" of eng, bij een dorp behorende akkers. Deze vorm vinden we ook terug bij Wormingen en Wageningen".

Veel Garderense boerderijen zijn dus oud, heel oud! Eind 1200 worden Garderen, Millingen en Ouwendorp al genoemd bij de "tinden klein en groot":

Register der inkomsten van de proosdij van St.Pieter te Utrecht.
Registrum curtis de Zeelbeke. (uitgegeven in het laatst der 13e eeuw= +/- 1280) in *parrochia Gherdere quedam pars decime minute et grosse in Millingen et in Oldendorp.*

Een volgende vermelding vinden we in 1325 bij

De "Schattingen van de Veluwe"

daar wordt ene Geret ten Poele onder Garderen als eigenaar van een goed genoemd. Een volgende vermelding komt uit een overzicht van de "Horigen en Vrijen" uit 1470 (HA inv. 136 fol LXII)

It tguet thoe millingen hoirt thoe poelman een vryman vryguet vrywyff"

Millingen is in 1470 dus een allodiaal goed, dat wil zeggen dat de eigenaar een vrij man is en zijn goed vrij van laten kan vererven en verkopen. De boven-genoemde Poelman had vooral in Garderbroek en Stroe nogal wat grond. Poelman of ten Poel wordt in *Tynsboek 101 (1467-1485)* genoemd waar Reyner ten Poel zijn bezittingen in Garderbroek en Stroe ooit verkocht heeft aan Derck Versteghe. Poelman/ten Poel komt origineel uit Putten, waar ze het goed "Ten Poell" in bezit hadden zoals hieronder blijkt:

Tynsboek 103 (1530-1555)

In den Hengsler: Henrick ten Poel.

Onder Hunen en Spriel:

Henrics Gerit Henricss ten Poell.

Voor het nu komende overzicht van Millingen gaan we naar de Herengoederen. Deze boerderij is een beetje een vreemde eend in de bijt. Bij beide delen wordt namelijk wel een "zaalweer" vermeld (kern of erf van de boer-

derij) maar niet de grootte van de boerderij zelf. Ooit is het erf Millingen in twee delen gesplitst, wanneer is onbekend.

In het jaar 1566 verkoopt de toenmalige eigenaar van Millingen, Jan van Presichave en zijn vrouw Jenneke, een rijke regent uit Arnhem, zijn halve goed aan Gangolff Arnts (van Vossen) met zijn vrouw Marij en Gysbert Gysberts (van 't Sol) met zijn vrouw Weijme. Ze geven hun allodiale (vrije) erven als onderpand tot zekerheid van betaling.

Opmerkelijk is die term "allodiaal" bij Vossen en 't Sol!. Alleen bij Millingen staat "hofvrij" (vrij van erfrechten) en dat is typisch, omdat Millingen in 1470 nog allodiaal en dus ook vrij was!! De koopsom voor dit halve goed bedraagt 575 carolusguldens. Jan van Presichave is de zoon van Wijnand van Presichaaf die in 1539 al wordt vermeld in

ORA Veluwe inv 585 nr. 8

"Wijnant van Presichave met zijn land te Garderen".

In deze tijd stond in Garderen ook een pastoor met de naam Johan van Presichave. In het Arnheems Archief wordt hij vermeld bij de

"Broeders en susters van de broederschap des kerkgen St. Erasmus in de St. Walburg te Arnhem (1509-1577):

Hr Jan van Presichaef pastor tot Garder.

Waarschijnlijk is hij een neef of een broer met dezelfde naam van de eigenaar van Millingen.

De andere helft van Millingen is in bezit bij bij Henrick Schrassert. De beide eigenaren zullen de goederen niet zelf bewerken maar verpachten aan Garderenen. Aan wie is onbekend. Waarschijnlijk hebben zowel Presichave als Schrassert de boerderij ooit gekocht van Ten Poel, maar dat wordt nergens vermeld.

We moeten trouwens de grootte van deze boerderijen niet vergelijken met die van huidige boerderijen. Kunstmest bestond niet en de grond op het Veluwse zand was schraal. Boekweit, rogge, gerst en haver waren de soorten graan die werden verbouwd, vaak in

een "drieslag". Bij de drieslag werd op een stuk grond het ene jaar wintergraan (tarwe of rogge), het andere jaar zomergranen (gerst of haver) en het derde jaar lag het braak. Daarbij bestond ook nog 1/3 deel van Millingen uit heide zodat maar 1/3 over bleef om te bebouwen!

Millingen Herengoed nr. 115

In 1566 verkoopt Jan van Presichave zijn halve deel aan Gangolf van Vossen en Gysbert van 't Sol. Dertig jaar later, in 1598 verkopen Gangolf en Gysbert het goed (via ene Wolter Jans, waarschijnlijk een tussenpersoon) aan Paul van Esfelt, de eigenaar van Evert Woutersgoed te Kootwijk. Zijn kleindochter Maria van Esvelt trouwt Jan Gerrits van Alpen en haar zoon Hendrik Gerrits van Alpen verkoopt in 1684 2/3 deel van het goed aan Jan Hendriks... waardoor we bij het begin van het geslacht Van Milligen terecht komen! 1/3 deel blijft dan nog in bezit bij ene Hendrick Frericks X Judith van Dompelaar.

Dan is er ook nog de andere helft van Millingen, Herengoed [nr. 116](#) ooit in bezit bij de Schrasserts, een bekende regenten-familie uit Harderwijk. Ooit kwamen ze uit en woonden

in Garderen! Zo rond 1300 werd in Garderen Goede den Scrasser geboren. Hij wordt in 1340 door de Abdij van Paderborn beleend met de tienden van Wessel. Zo staat het er:

"dat voer ons quam Heyne van Bilaer ende verteech mit sinen vrien willen eweliken ende emmermeer in onse hant tot Goeden Scrassers behoef ende sier erfnamen, den tijnden gast iaerlicks den sinen ende erve to Wessel ende dien tijnden".

In 1331 wordt zijn zoon Philips den Scrasser geboren en die wordt in 1368 beleend met *"den tijnde gast de geteelt en de ghebouwet wert opten alinghen ouden erve tho Wessel".*..... *"tot behoef Goeden den Scrasser vorsz., mit desen voerseijden tijnden gast te behouden van hem ende van sinen naecomelingen, behoudelic den bisschop van Utrecht sijn recht. Ende hier waren over onse mannen, alse Winant van Appel en Ricout Svartepot. In orconde des briefs beseghel"*

In hetzelfde jaar 1368 wordt Philips' zoon Otto geboren. In 1396 hebben de Schrasserts Garderen waarschijnlijk verlaten want Johan Schrassert den Olden overlijdt dan in Scherpenzeel.

De naam "Scrasser" of "Schrassert" wordt waarschijnlijk ontleend aan de man die bomen van de bosmaatschap met een merkteken voorzag waardoor ze verdeeld en gekend konden worden.

De eerst bekende bezitter van Milligen is Henrick Schrassert die in 1618 wordt opgevolgd door zijn zoon Herman Schrassert. Diens zoon Cosijn Schrasser verkoopt het HG in 1640 aan Aelt Warners X Grietgen uit Nijkerk, ook genoemd Hage. In 1684 gaat het via Peter Jansen en zijn zoon Jan Peters over naar de eerste Van Milligen, dezelfde als bij HG 115, Jan Hendricks (van Milligen) en zijn vrouw Henrickien Everts. Beide delen van Milligen zijn nu in een hand!

Milligen onder de Van Milligens

Ene Jan Hendricks (van Milligen) met zijn vrouw Hendrickje Everts zijn nu eigenaar van beide delen van Milligen met uitzondering van 2/6 part van HG 115 dat in bezit is bij Hendrick Frericks en zijn vrouw Judith van Dompelaar. Judith is een dochter van Jan Rijks van Dompelaar en Jutte Pauwels van Esveld. Jan Hendricks was al uitbater van de herberg op deze plek, gezien het feit dat de malen van Garderen in 1693 bij hem bijeen kwamen en voor vierendertig gulden verteerden aan eten en drinken... Trouwens, er werd door de ma-

len in 1662 ook al aan "de weert te Milgen de somma van twintich gulden" voor vertering betaald, maar er staat niet bij of dit Jan Hendricks was. Waar Jan Hendricks en zijn vrouw Hendrickje ooit vandaan kwamen is me een volkomen raadsel, ik heb hem nergens kunnen vinden.

In 1717 volgt Evert Jansen met zijn vrouw Stijntje Lucassen Peereboom zijn vader Jan Hendricks op. Deze Evert is een bekend figuur. Hij heeft de bijnaam "Schaam" en wordt diverse keren genoemd door reizigers die in o.a. 1721 de herberg van Evert van Milligen alias Schaam bezoeken.

Evert Jans van Milligen, net als zijn vader Jan Hendriks blijft herbergier en ook Everts zoon Hendrik Everts van Milligen oefent dit beroep uit. Hendrik Everts is getrouwd met Aartjen Helmichs en hun kinderen verkopen in 1818 drie kwart gedeelte van Milligen aan Jan Both, molenaar en kastelein.

In 1832 is Jan Hendriks van Milligen de eigenaar van Vossen geworden! Hij is getrouwd met met Gerbrigje Reijers en dochter van Reijer Gerritsen (van Vossen) en zijn vrouw Neeltje Cornelissen. Kennelijk was Vossen een beter bezit dan Milligen... Het nageslacht van Jan Hendriks en Hendrickje Everts woont nog steeds in Garderen, wat je noemt honkvast!!

De hoeve midden jaren '20.

(Het hele verhaal van Milligen is te lezen in de Darpsproat van maart 2015).

't Sol

Heden ten dage is 't Sol nog steeds een prachtige boerderij en ligt het temidden van geboomte te schitteren naast de Solse Poel.

Op een kaart van de Veluwe uit de 16e eeuw zien we "Houdorp, Garderen, opgen Zoll, Vorssen, Stro en Mullinger Hoeve"

Ook al is 't Sol niet de grootste boerderij van de vier die in deze Darpsproat worden beschreven, zeker niet als je de oppervlakte in ogenschouw neemt, het is wel de meest interessante. Het is een boerderij van hoge leeftijd en altijd intensief verbonden geweest met het dorp Garderen!

Zelfs heden ten dage op Google Earth is de boerderij met zijn wallen nog een lust voor het oog!

't Sol wordt ook aangegeven op de Kadasterkaart van 1832.

Tenslotte een ingekleurde kadasterkaart van 1832 (paars=heide, groen=gras en blauw is de Poel).

Al vroeg in de tijd komen de van 't Sols in de Garderense geschiedenis voor.

Zo komen we in 1440 al een Tyman opt Zoll tegen en een Peter van Zoel te Garderen, daarna een Willem Thimans upt Soll en in 1472, in het burgerboek van Harderwijk, een Willem Peterssoen ten Zoell. De juiste familie-verhoudingen van deze personen kunnen niet worden achterhaald, maar het lijkt me redelijk om aan te nemen dat Peter en Tyman broers zijn en dat ze allebei een zoon hebben die Willem heet.

In de Harderwijker Recognitieboeken en Regesten komt in 1467 en 1471 Wijntgen ten Zoell voor. Wyntgen had een hof te Hierden die hij kocht van ene Gobel Smit. Het is zeker dat Wijntgen uit Garderen komt, want hij gaat Steven Arntsz 3 molder rogge leveren uit zijn erf "gelegen te Garder opt Soll"... Waarschijnlijk is Wijntgen een broer van Peter. De laatste wordt in Harderwijk vermeld in 1470 en 1472.

Ook al waren de bewoners van 't Sol onderdeel van de Garderense samenleving, dat wil niet zeggen dat er nooit onmin was...

In 1676 kwam er een hevige ruzie tussen de erven van het kerspel Garderen en die van "de buurtschap Zol". De erven van 't Sol hadden geprobeerd het water van de Solse Poel kwijt te raken door een wal op te werpen om te voorkomen dat het water de poel inkwam. Dit tot grote ergernis van de Garderenen. Ze vonden dat ze gekort werden in hun rechten om daar het vee te laten drinken en hun schapen te wassen, en dat alles "naar ouder gewoonte". Dus wilden ze de wal weer slechten en inwerpen.

Anno 1676, op 27 September werden allen door het gerecht bijeengeroepen en ze kwamen al snel overeen om "*alle kosten en schaedden, die daer over sullen en mogen veroorsaecht worden 't samentelick en ook in het besonder, te helpen uitdragen*". Zelfs de Vrouwe van Staverden liet tekenen, ze had hier kennelijk belang bij. Een "rijdende rechter" was in die tijd kennelijk nog niet nodig...!

Volgens de beschrijving in de Herengoederen is 't Sol een boerderij met vier gebinten, dus wel iets kleiner dan Vossen, maar toch nog bij de grotere erven behorend. De boerderij ligt prachtig in het landschap, vanouds omzoomd door hoog opgaand geboomte en een reflecterende poel. Dit geheel geeft, zelfs heden ten dage, zo'n aparte sfeer dat we in Garderen daar best blij mee mogen zijn!

Volgen we de beschrijving uit begin 1600 verder. Bij de voordeur ligt *het Peerdekampje*, iets verderop *de Bunnenk* en dan is er nog *de kuul*, met de grond erom heen van rond 1½ ha. De hele boerderij was toen maar 5½ ha. groot. Dat is niet zó groot maar als je rekent dat de eigenaar Jan Gijsbert van 't Sol in 1635 ook nog de boerderij Ouwendorp van 16 ha. aankocht, dan is dat nieuwe geheel toch een behoorlijk grote boerderij voor die tijd.

In hetzelfde jaar wordt door zijn zoon Gijsbert Jansen het erf 't Sol verdeeld onder zijn drie kinderen. Eén deel gaat naar Gijsbert Gijsberts, één deel naar Rijck Gijsberts en één deel is bestemd voor de onmondige kinderen van de intussen overleden zoon Jan Gijsberts. De kinderen van deze zoon heetten Jan, Gijsbert, Willem, Hessel, Geertgen, Evertgen en Aeltgen Jansen.

De boerderij blijft in bezit bij de verschillende opeenvolgende familieleden totdat in 1792 Jan Gerbrechtsen (van 't Sol) met zijn 2/3e part trouwt met zijn achternicht Maartje Claassen (van 't Sol) met haar 1/3e part waardoor de boerderij weer in handen van één persoon komt!

In 1832, op de Kadasterkaart, was Teunis van Zomeren eigenaar van Klein Sol en Jan Gerbrigsen (van 't Sol) eigenaar van Groot Sol. Deze laatste wordt verkocht in 1921 door de toenmalige eigenaren aan de familie De Hoop. Alles en meer kan verder worden gelezen in de Darpsproat van oktober 2014.

(De verhalen over 't Sol staan in de Darpsproaten van maart en oktober 2014).

Bakkerstraat

Buurtstraat

Kerkplein

Goos Foppen, Nuij Zevenbergen
en Maas Boeve

Dorpsstraat

Panorama vanaf de toren

Kerktoeren

Garderen hoe het was

De Oude Smidse

Koningsweg

Ouwendorp

De eerste bezitters

Herengoed nr. 130 heet rond 1600, bij de kop van dit goed **“Ouwenderps goet”** met als eerst beschreven eerste eigenaar in 1628 Hendrick Benger. Dit is geen Garderense naam en dat klopt. Hendrick Benger is gasthuis-meester voor het Gasthuis binnen de stad Harderwijk en zal Ouwendorp wel aan een Gardereen verpacht hebben. In hetzelfde jaar echter verkoopt hij de helft van dit bezit aan Johan Pannekoek. De andere helft is van Hendricks zoon Helmich, wiens zuster Aeltgen weer erfgename van hem is. Via Maria Vleemings komt deze helft tenslotte in 1647 in handen van de gebroeders Hessel en Jan Jans op 't Zol. De andere helft was in 1635 al aangekocht door Jan Gijsberts op 't Sol van de kinderen van Jan Pannekoek zodat de Van Sols naast hun eigen boerderij 't Sol, ook Ouwendorp aan hun bezit hebben kunnen toevoegen!

Ligging

Ouwendorp is 30 molder groot (17 ha.) waarbij 2/3 deel bebouwd wordt en 1/3 deel in driest ligt. De ligging vind ik nogal typisch: ingeklemd tussen de Garderense Enck, de

Ouwendorp op Google Earth.

Elspeter Enck en de Solsche Enck. Ik denk dat de andere enken zijn ontgonnen totdat ze de grenzen van Ouwendorp hadden bereikt.

De ligging van Ouwendorp is vanouds al heel gunstig. De boerderij ligt aan de rand van een langgerekte leemkuil waarin een put is geslagen voor drinkwater. In 1628 was er nog maar één boerderij, het huidige Groot Ouwendorp, later is de andere, de Morene erbij gebouwd. Samen met Vossen, Milligen en 't Sol behoort Ouwendorp tot de oudste boerderijen van Garderen. Waarschijnlijk bestonden ze al lang voordat Garderen tot dorp uitgroeide

Beschrijving van de percelen en hun ligging op de hiervoor getoonde kadasterkaart uit 1832:

Kadasterkaart van 1832.

- 979 = schuur en erf
- 977 = de Morene
- 978 = schuur, berg en erf
- 983 = schaapskooi en erf
- 989 = put en erf
- 990 = huis, schuur en erf
(Ouwendorperhoeve: tegenwoordige de kaasboerderij)
- 988 = tuin
- 973 = Groot Ouwendorp
- 975 = opgaande bomen
- 974 = heide
- 972 = tuin
- 971 = weiland
- 980 = bouwland

We vinden de vroegste vermelding van Ouwendorp al in 1280 (zie artikel over Vos-sen). Zo rond 1325 komen we weer een paar Ouwendorpers tegen bij de

Schatting van den lande van Gelre in Gherderen cloeft onder Neuden van der Biesen:

Arnout van Oudenderpe en Lubbekin te Oudenderpe.

Verder staat er nog een vermelding uit 1418 over de eigenaar van Ouwendorp in de Gerichtssignaten van Garderen:

Heyn van oldenderpp

De rij sluit met

Horigen en vrijen in Garder kersspell

*It tguet ten oldenderp convent
tho herderwyck een vryguet*

De Kadasterkaart van 1832 liet eigenlijk maar drie eigenaren zien die verreweg de meeste grond in bezit hadden.

De eerste was de eigenaar van "Groot Ouwendorp", Gerrit Klaassen van Oudorp. In totaal had hij 38 ha. rond zijn boerderij liggen. In 1628 wordt vermeld dat dit herengoed "dartich molder gesajis" is. Als je bedenkt dat de molder (een oude inhouds- en vlaktemaat) 0.56 ha. is, dan was de boerderij toen 17 ha. groot. Dit zijn waarschijnlijk de percelen rondom de boerderij met uitzondering van perceelnr. 899 waarvan de grond tegenwoordig bij "Het Moolentje" hoort.

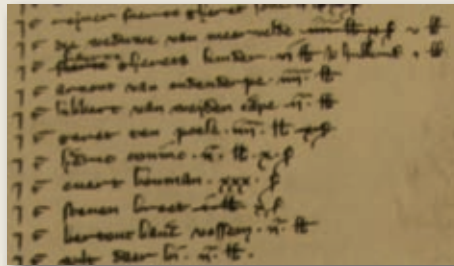
De volgende grootgrondbezitter was Jan Woutersen Rozelaar met ruim 19 ha. bij zijn boerderij die tegenwoordig "Ouwendorperhoeve" heet. Ik weet wie deze man was maar hoe hij aan de grond kwam heb ik nog niet kunnen achterhalen. Zowel Jan Woutersen als zijn vader Wouter Jansen nemen in 1812 de achternaam Roselaar aan. Hij is dan daghuurder in Putten en zijn vader is bouwman. Jan is getrouwd met Aartje Lubberts Mosterd en in 1812 vertrekt het gezin naar Garderen waar zijn zoon Wouter wordt geboren. Deze telg trouwt met Elisabeth Verburgt uit Barneveld.

Als laatste komt de Diakonie van Garderen, bezitter van de derde Ouwendorpse boerderij (tegenwoordig "De Morene"). Deze boerderij was 13 ha. groot. Hoe deze boerderij in bezit bij de Diakonie kwam is ook nog onbekend. Tegenwoordig zijn er weer andere bezitters, de familie Philippi, Schuiteman en Van de Brug. Maar dat voert te ver om allemaal door te nemen.

Voor de liefhebbers nog wat namen uit het verre verleden:

Schatting lande van Gelre uit +/- 1325.

Arnout van Oudenderpe

In de Gerichtssignaten vinden we

1341-1342

Lubberto van ouderp

1339 1340 1342

Randolfo van ouderp

1401 1402

Heyn van oudenderp

1339 1340 1342

Henrico van oudenderp

1341-1342

gyselberti de byler

lubberto de oudenderpe

Henrico de oudenderp

PvdB

(Het oorspronkelijke artikel staat in de Darpsproat van maart 2013).

MEERVELD

Eigenlijk hoort Meerveld niet bij Garderen, maar omdat haar bewoners altijd kerkelijk met Garderen verbonden zijn lopen er veel lijntjes heen en weer.

De naam "Meerveld" is afgeleid van "mede", dat laag weiland betekent en veld, een naam die niet uitgelegd hoeft te worden. "Mederveld" is vervolgens afgekort tot Meerveld. Het heeft dus niets met het Uddelermeer te maken.

Hieronder het door Aart Versteeg in de 19e eeuw opgegeven overzicht van de zeven Meerveldse boerderijen.

(van boven naar beneden)

De Hoeve/Hoef

De Riet of Klein Emelaar

De Hoek

De Hemel

Groot Emelaar

Vossekuil

't Einde

Kadasterkaart van Meerveld uit 1832.

Van oudsher bestond Meerveld dus uit zeven boerderijen, waarvan de boerderij "Emelaar"

en de herberg "De Hemel" de oudste en belangrijkste waren. Jammer dat deze namen verdwenen zijn en in plaats van "De Hemel" gekozen is voor de naam "Vossegat". Emelaar is ook zo'n mooie oudhollandse naam, bestaande uit "eem", wat "water" betekent en "laer", een oude naam voor laag gelegen weiland. De herberg "De Hemel" lag aan de doorgaande weg vanaf Harderwijk en had daaraan zijn klanten te danken. In 1325 wordt er al gesproken van "die wedue van Meervelde en Svaerte Gerrits kinder". De geschiedenis van de bewoners van deze erven waren al te lezen in Darpsproat.

De namen van de zeven boerderijen zijn successievelijk de Hoef, de Riet of Klein Emelaar, de Hoek, de Hemel, Groot Emelaar. Vossekuil en als laatste het Einde. Bij het Einde begint tevens de Einderweg waarlangs je naar Garderen gaat.

Zoals gezegd had Meerveld een sterke binding met de kerk van Garderen. Dit is terug te vinden in de lijsten met namen van Meervelders die voor het onderhoud van de "kosterij" van de kerk te Garderen "garven" (schoven) rogge of gerst moesten afdragen. Dit zijn eeuwenoude verplichtingen die jaar op jaar werden bijgehouden en die moesten worden afgedragen wie het erf ook bezat. Verkoop veranderde er dus niets aan.

Enkele bijzonderheden per boerderij volgen hier.

Beginnend bij "**Het Eynde**". rond 1470 was hier de eerst bekende bezitter ook eigenaar van Vossen. Zijn naam was Mr. Steven Vos en hij boerde er zelf niet, hij was geestelijk leider van een katholieke instelling in Heiligerlee. Zijn vader heette Elbert van Vossen en zijn grootvader heette ook Steven.

Schuin tegenover "**Het Eynde**" aan de andere kant van de weg, lag het erf "**De Vossekuyl**". Dit was geen herengoed en er zijn daarom weinig gegevens van bekend. De familie Pater behoorde tot de laatste bewoners.

De volgende boerderij was Herberg "**De Hemel**" en het erf "**Emelaer**". Het laatste was niet zo'n groot erf, het was 11 ha. groot. De boerderij had drie gebinten en vergeleken met andere boerderijen is het vrij klein. Ooit was het van de Van Dompseleers uit Barneveld die het in 1577 aan Evert Gerrits verkochten. In 1620 is Jan Thonis de eigenaar. Jan Thonis is getrouwd met Jannetgen Everts, waarschijnlijk een dochter van Evert Gerrits, de vroegere eigenaar. Van Jan Thonis is door de heer Jansen, een genealoog, het hele na-

geslacht uitgewerkt, in te zien in de bibliotheek van Vereniging Veluwe Geslachten te Barneveld.

"**De Hemel**" en "**De Hoek**" worden samen genoemd, eigenaar in 1832 is Jacob Versteeg. Samen zijn ze een 17 ha. groot. Ook van de Hoek is niet veel bekend.

Dan volgt een grote boerderij die al van ouds wordt vermeld in de archieven. De oorspronkelijke naam is "**Bouwmans goet**" en daarvoor "**Bouwhuys goet**", vervolgens heet de boerderij "**Hoef**", genoemd naar een perceel land met de naam "**de hoeve**". In 1618 werd vermeld dat op de zaalweer (zo wordt het oorspronkelijk erf genoemd) een "*oud huis staat van vijf gebont*". Dit is dus een grote boerderij met redelijk veel grond, zijnde 7 ha.

De Hoef.

Bij de Hoef staat een klein boerderijtje "**De Riet**" of "**Klein Emelaar**". Het werd meestal gebruikt als arbeiderswoning van een knecht op de Hoef. Ook van de Riet zijn weinig gegevens bekend omdat het geen Herengoed was. Waarschijnlijk is het ooit van de Hoef afgesplitst.

Herberg de Hemel (nu Vossegat).

(Het oorspronkelijke artikel is te vinden in de Darpsproat van maart 2018).

VIJF VRAGEN AAN ...

Voor het stellen van de vragen zochten we vooral de "gewone" mensen uit Garderen om te interviewen. Samen vormen ze een doorsnee van de bevolking van ons dorp. Hier volgt een selectie.

Jannes van Blotenburg

Het liep al een hele tijd niet zo soepel met "De Koepel", reden om Jannes van Blotenburg te vragen of hij het spits wilde afbijten bij de nieuwe rubriek in Darpsproat "Vijf vragen aan...". Jannes, een geboren Gardereen van vijftig jaar was zojuist de nieuwe beheerder van het dorps huis "De Koepel" geworden. "Ik heb er zin aan om mijn tanden een in het onderhoud van dit door de gemeente Barneveld overgenomen dorps huis te zetten". Jannes had veel plannen maar zoals gewoonlijk, is dat goed maar nooit voldoende. Ook hij kon, ondanks zijn grote inzet de ondergang van het eens zo florierende dorps huis niet tegengaan.

Barend van Laar

Na Jannes was Barend van Laar aan de beurt om onze nieuwe rubriek glans te geven. Hij is zijn hele werkzame leven een door velen gewaardeerde schoolmeester van de "Prins Bernardschool" geweest. Ook al was ordehouden niet zijn grootste capaciteit, de kinderen mochten hem graag en liepen met hem weg. Voor Barend was niets te veel als het om "zijn" kinderen ging. Met enthousiasme gaf hij ze

blokfluitles en trad, waar mogelijk, met ze op. Barend had drie hobby's en allemaal begonnen ze met een "K": kalligrafie, (zang)koor en kippen.

Met zijn laatste hobby was hij beroemd. Voor de kraaiende haan had hij een apart nachthok gemaakt waardoor de burens niet voortijdig uit hun slaap werden gewekt!!

Alie Kapma

Iemand die totaal anders is dan Barend, zowel van kunne, uiterlijk als van werkzaamheden was Alie Kapma, schoonmoeder van een van onze tandartsen. Niet dat dit belangrijk was voor haar, zij koos altijd haar eigen weg en daarom vroegen we haar voor onze rubriek. Ze werd gewaardeerd voor haar grote inzet bij de ouderenzorg en dat bleef niet onopgemerkt. Van Plaatselijk Belang kreeg ze eens daarvoor een grote bos bloemen aangeboden. Dat werk deed ze naast heel veel ander vrijwilligerswerk. Ze was beroemd vanwege de door haar geleide "Koersbal" en uiteraard voor het "Meer bewegen voor ouderen". Naast het "Ouderencontact" organiseerde ze ook

het klaverjassen, waar ze trouwens zelf heel goed in was! Ze verzorgde de prijsjes, zette en schonk koffie en deelde soms een warm hapje uit. De Nieuwjaarsborrel, het Sinterklaasfeest, overall was ze aanwezig om te helpen. Als Garderenen herkenden we haar allemaal als ze zich met haar scootmobiel door het voortrazende verkeer wrong!

Alie Versteeg

Iets wat Alie Kapma niet sprak, maar waar Alie Versteeg gepokt en gemazeld in was, is het Garderens dialect. Voor veel oudere maar weinig jongere Garderenen nog steeds de dagelijkse omgangstaal. Het is heel jammer dat dit stuk cultuurgoed, waar we best trots op kunnen zijn, aan het uitsterven is. De Universiteit van Amsterdam onderkent dit landelijk fenomeen en probeert met het Meertensinstituut de woorden en klanken vast te leggen voordat ze uitgestorven zijn. Een medewerker van dit instituut die te gast was bij een vergadering van Plaatselijk Belang Garderen hoorde na de vergadering de Garderenen in hun eigen dialect met elkaar praten. Hij vond dat dit voor komende generaties moest worden vastgelegd. Zo kwam het dat Alie Versteeg met haar man Arend Jan en haar zwager Gerrit Jan van de Pol aan de keukentafel een gesprek voerden. Door de delegatie van het Meertensinstituut werd van het gesprek een geluidsopname gemaakt, die ook nu nog te beluisteren is via Internet onder Universiteit van Amsterdam (UvA) en Meertensinstituut. Zeer aan te bevelen!!

Riekie en Gerrit Hendriksen

Was Alie groots in dialect, Riekie en Gerrit zijn dat in bloemen! Hun prachtige planten zijn niet alleen een trekpleister voor veel vlinders maar zeker ook voor veel bezoekers. Waar Gerrit is gespecialiseerd in fuchsia's houdt Riekie meer van streptocarpussen (spiraalvruchten) en geraniums. Een maal per jaar organiseren ze een open dag en naast al die gratis bloemenpracht worden de bezoekers

ook nog getraakteerd op koffie. Mensen, vogels en vlinders, het zijn de vaste bezoekers aan dit bloemenparadijs aan de Oud-Milligeneseweg.

Riet Hijwegen

Mocht je de weg naar het hiervoor genoemde bloemenparadijs niet kunnen vinden, dan kom je steeds weer met je vragen terecht bij de VVV onder de korenmolen "De Hoop", waar Riet Hijwegen met haar vrijwilligers de scepter zwaaide.

Vanaf 1993 zette ze zich daarin als informatrice en was dan bijna dagelijks te vinden in de ruimte onder die prachtig gerestaureerde molen. Ze hielp vandaaruit met het organiseren van wandeltochten, soms in de winter met aan het eind van de tocht een traktatie als snert. In de zomer kon je meedoen aan "wildspeuren", tenminste als het wild het liefde zich te laten zien. Maar was er geen wild dan had je toch een goede en interessante wandeling achter de rug.

Gert de Bruin en Dick van de Beek

Als er iets door de hele Garderense bevolking wordt gewaardeerd is het wel de brandweer. Supersnel en onvermoeibaar rukken ze uit bij brand, verkeersongelukken, omgewaaide bomen en misschien ook voor het poesje dat de boom niet meer uit durft. Alhoewel dat laatste me nog nooit ter ore is gekomen. Ernstige verkeersongelukken daarentegen komen wel

regelmatig voor en de inzet van onze brandweer kan daarbij niet onderschat worden! Bos- en heidebranden zijn best populair zo lang er geen menselijke ellende bij voorkomt. Jarenlang stond onze brandweer onder de bezielende leiding van Gert de Bruin, maar ook bij hem sloeg de leeftijdsfactor toe... Hij ging met pensioen. Gelukkig werd er een even enthousiaste opvolger gevonden in Dick van de Beek. Hij nam het stokje van de leiding over. Net als bij Gert is brandweer bij hem naast hobby vooral ook passie. Brandweerman zijn zit in je genen!

Jan Willem Wardekker

Ook in zijn vak heerst passie en in dit geval voor het onderwijs aan kinderen. De kinderen van de Prins Bernardschool mochten hem graag want toen we een foto van hem wilden maken verdrongen ze zich om bij de meester op de foto te komen. Als basis en kern van zijn taak vindt Jan Willem dat in het onderwijs kinderen optimaal en niet maximaal moeten kunnen functioneren. Dat is veel belangrijker dan rapportcijfers. Het welbevinden op school van "zijn" kinderen stond bij hem altijd voorop. Met het onderwijs in Garderen loopt het daarmee wel goed. Met "het is lang geleden dat er een inspecteur langskwam om te controleren" besluit hij zijn verhaal voor de "Vijf vragen aan..."

Mevr. Leeflang

Als we over de Speulderbosweg liepen was ons het bordje "Poppen te koop" al eens opgevallen. Nieuwsgierig als we zijn leek ons dat

een fantastisch onderwerp voor de "Vijf vragen aan..." en dat was het zonder meer. Zij maakt fantastische poppen en besteedt de opbrengst daarvan aan het goede doel KIKA, een project voor kinderen. Poppen maken kan ze! Ons verbaasde vooral de afwerking, de kwaliteit en de diversiteit van de door haar ontworpen en gemaakte poppen. Uiteraard wilden we er een kopen, dus liepen we niet met ledige handen haar huis weer uit. Een van die poppen siert tot op de dag van vandaag onze woning! Veel van haar ideeën haalt ze uit de boeken van Jean Greenhouse, maar daarbij ontwerpt ze ook zelf. Ieder kan bij deze artistieke ontwerpster ook poppen bestellen en je kunt er zeker van zijn dat je iets in huis haalt wat iedereen zeer zal waarderen!

Nelleke Meersma, Ouwendorperhoeve, kaasboerderij

Zeg het maar, alle namen zijn goed. Op een schitterende plek met uitzicht op de Ouwendorper kuil baat ze met haar man Jan de boerderij uit. Misschien dat de wol van haar schapen ooit nog gebruikt wordt voor de poppen van mevr. Leeflang, wie zal het zeggen. De wol komt natuurlijk van oud-hollandse schapen. Naast dit oude ras vind je

op de boerderij varkens van een bijna uitgestorven soort en koeien die voor de moderne boer niet meer rendabel zijn. In hun winkeltje op het erf zijn alle producten te koop, vooral de "boerenkaas" gemaakt van rauwe melk. Ze experimenteren ook met oude graanrassen zoals Veluwse kruiprogge waar ze dan weer een eigen soort bier van brouwen. Alles zeer de moeite waard om te zien en een bezoekje te wagen aan deze boerderij die daar al vele honderden jaren het beeld in deze buurt bepaalt.

Hennie Koning-van den Brink

Het scheren van schapen bracht ons op het idee van het knippen van haren... Hennie Koning-van den Brink oefent dit vak al heel veel jaren uit in de kapsalon "Henriëtte" aan de Putterweg. Na haar pensionering ging ze met haar man Berend naar Zweden waar ruimte en rust voor haar onweerstaanbaar waren geworden. Haar kinderen Willem en Elise zagen

het in het volle en drukke Nederland toch beter zitten en bleven hier. Hennie hoeft zich in Zweden niet zo erg aan te passen, ze spreekt vloeiend Zweeds en voelt zich er thuis als geen ander. De vele dames die ze knipte en kapte missen haar, maar een mens moet nu eenmaal zijn eigen hart volgen en dat lag in Zweden. Verder komen Hennie en Berend nog regelmatig naar Garderen, alhoewel men voor een knipbeurt bij haar naar Zweden zal moeten gaan waar ze op beperkte schaal haar werk heeft voortgezet.

Lucy Zevenbergen

Mochten Hennie en Berend met de Kerst ooit post uit Garderen krijgen dan zit de kans er dik in dat die door handen van Lucy met haar vrijwilligers is gegaan. Samen met de plaatselijke supermarkten wordt kerst- en Nieuwjaars post ingezameld, gesorteerd en van porto voorzien. Door al dit werk wordt geld verdiend en dit wordt weer besteed aan een goed doel. "Woord en daad" kreeg van PostNL het laatste jaar maar liefst 2715,00 euro! Alle dertien dorpen op de Veluwe die hieraan meedoen, sprokkelde samen maar liefst 61.000,00 euro bij elkaar. En dat allemaal door vrijwilligers die voor al dat werk geen cent beuren. Fantastisch!!

Wietske Ubels

Wie weet eigenlijk dat het idee een centrum voor ouderenzorg in Garderen te stichten in eerste instantie voortkwam uit de koker van "Vrouwen Van Nu" (vroeger de Plattelandsvrouwen). En toch is dat zo. In de statuten van de Kruimelstichting werd zelfs opgenomen dat te allen tijde een afgevaardigde van "Vrouwen Van Nu" in het bestuur van Kruimelstaete aanwezig moet zijn. Wietske Ubels is de huidige vertegenwoordigster in deze vereniging. Met zestig vrijwilligers worden de uitgebreide werkzaamheden verricht, van koffie schenken tot tuinonderhoud, van leidinggeven tot schoonmaak van de zalen, overal zijn weer vrijwilligers voor te vinden om de handen uit de mouwen te steken. Zonder subsidie van de gemeente Barneveld, maar wel met enkele sponsors en verder met de opbrengsten van verhuur van kamers en zaaltjes wordt de betalingsbalans in evenwicht gehouden. Dat er een Garderens Medisch Centrum in hetzelfde gebouw kon worden gesticht drukt de kosten van algemeen onderhoud aanzienlijk. Veel van deze zaken staan Wietske helder voor de geest en met trots vertelt ze dat het heel goed loopt. Alleen jammer dat er nog geen vaste medewerker mogelijk is voor de diverse taken, dat is nu nog te duur. Maar wie weet in de toekomst...

Betsie van Middendorp

Veel van de zaken die nu plaats vinden in Kruiemelstaete gebeurden vroeger in het Groene Kruisgebouw en tot haar pensionering was Betsie daar de bekende figuur die het gebouw punctueel schoonhield. Wie kende Betsie niet die nooit verlegen zat om een praatje, lekker in ons dialect en altijd opgewekt. Naast het Groene Kruisgebouw hield ze ook de Koepel nog eens schoon! Vijfzestig jaar geleden werd ze als een van de Garderense drieling geboren en zo ging ze verder door het leven. Betsie woont graag in Garderen maar wel heeft ze zo langzamerhand de pest aan het voortrazende verkeer en al die nieuwe borden die het leven er ook niet gemakkelijker op maken. Betsie heeft tegenwoordig een krantenwijk en vaak stopt ze met haar fiets voor een praatje!

Gert en Hennie de Bruin en Cees en Dikkie van den Brink

Op een foto vóór de pomp op de Putbrink staan vier personen "beklompt" te gloriëren over de door hen uitgezette klompentochten. Gert en Hennie, Cees en Dikkie zijn de drijvende krachten achter dit jaarlijkse Garderense fenomeen. Ooit deden ze zelf mee aan een van die tochten en dat maakte ze zo enthousiast dat ze besloten het in Garderen ook eens te proberen. Vanaf het begin was het een succes, het laatste jaar deden er zelfs vijfenzeventig mensen aan mee. De enige vereiste is dat de klompen van hout moeten zijn. Leeftijd is geen probleem, de lopers variëren van vijf tot tachtig jaar. Dat een accordeon met pittige muziek de stemming erin houdt kun je met je klompen aanvoelen. Voor de mooiste klompen zijn wat prijsjes beschikbaar. Iedereen is opgewekt en loopt als de beste. De enige die wel eens een beetje dwarsliggen zijn de wilde varkens die de paden soms wat "voorbereiden"...

Anke en Tessa Boeve

Op klompen lopen is dus een mooie sport maar **de** sport voor Tessa en Anke Boeve is trampolinespringen en ze zijn er goed in. Zelfs heel goed als je ze samen gelijk erop ziet zweefvliegen: zwaartekracht lijkt geen rol meer te spelen. Bij wedstrijden komen ze uit

in de A-klasse en winnen daar prachtige prijzen mee. Als tweeling treden ze meestal samen op maar ook op individueel gebied vallen ze in de prijzen. Jaloezie kennen ze niet, ze zijn blij met de prestaties van de ander. Hun ouders geven alle nodige steun, zeker als ze in het buitenland optreden. Ze gingen al naar Duitsland, Denemarken, Engeland en de Verenigde Staten van Amerika. Naast al deze sportieve prestaties vergeten ze niet dat ze ook op de school, Groevenbeek in Ermelo, moeten werken aan hun toekomst!

Nui Zevenbergen

Om ons eigen dialect te ondersteunen schrijft Nui Zevenbergen elke keer een stukje in Darpsproat. Hij behandelt daar dagelijkse zaken in. Het leven aan de Harderwieker, waar hij woont, over zijn jeugd aan de Koudhoornseweg waar hij hand- en spandiensten verleende aan in vakantiehuisjes wonende dames zoals water halen en zo wat kon bijverdienen. Waterleiding was er immers nog niet. Soms schrijft hij over de uitspraak van bepaalde woorden en soms iets over oude gebruiken. Er zijn altijd weer onderwerpen die in Nui's gedachten opkomen en waar in ons dialect over te schrijven is. Soms hebben we stevige discussies over de juiste schrijfwijze of de uitspraak, maar altijd komen we weer tot een vergelijk, aldus Nui.

Gerard Bronkhorst

Zo is er nog een Gardereen die je van alles over het dorp kan vertellen en voor wie de handen nooit en nergens schieft staan. We hebben het over Gerard Bronkhorst voor wie tegenwoordig fietsen door Garderen en omgeving enorm veel plezier geeft. Vaak zie je hem over Garderens dreven gaan en eenmaal afgestapt is het een prettig mens om een praatje mee te houden. Zijn hele leven was hij timmerman en nog steeds helpt hij mensen als ze verlegen zitten om een klusjesman. Onlangs werd Gerard, terecht, koninklijk onder-

scheiden voor zijn vele vrijwilligerswerk. Zonder Gerard en al die andere vrijwilligers zou bijvoorbeeld de voetbalvereniging Veluwe Boys nooit kunnen draaien. Dat vrijwilligerswerk, vond Gerard gaf invulling aan zijn leven. Vaak begeleidde hij de leden van Veluwe Boys bij hun gang naar de voetbalkampen. Zijn beste herinnering heeft hij aan de jongen die nog nooit buiten Garderen was geweest en niet mee durfde. Gerard beloofde hem te zullen helpen bij alles, iets wat hij uiteraard deed. De ouders herkenden de jongen bij terugkomst niet meer, hij had al zijn angsten overwonnen en deed aan alles vol op mee. "Dat is een van mijn mooiste overwinningen van mijn leven", vertelt Gerard nu nog met glinsterende ogen.

Geurtje van de Slik

Met Geurtje sloten we de rij van interviews af. Zij vertelt dat Joop Huisman, een oud-Gardereen en tevens haar buurman, in Darpsproat ooit een mooie bijdrage leverde. Geurtje las dit en toen ze eens met vakantie in Vorden was dacht ze, waarom zou ik Joop niet eens opzoeken, hij woont tenslotte in Ruurlo en dat is vlakbij. Met haar clubje trok ze op naar Ruurlo en pakte in het plaatselijke café een kop koffie. Wie schetst haar verbazing als ze ziet dat het hele café vol hangt met schilderijen van Joop! Spontaan besloten de dames Joop te gaan opzoeken, hij was tenslotte nog verre familie van Geurtje. Bij Joop aangekomen werden ze allerhartelijkst ontvangen. Geurtje geniet gedurende het interview nog na bij deze herinnering. Waarom zouden we in Garderen ook niet eens een tentoonstelling van Joops prestaties kunnen organiseren, vraagt ze tenslotte.

En met deze vraag eindigt de rubriek "Vijf vragen aan..." voor altijd, maar wel met dezelfde vraag: "Zouden we eens een tentoonstelling over Joop Huisman's werk organiseren in Garderen"?

HvdB-R

As we smarreges in de keuken zitten te genieten van het ochtendmaal, mit de krant d'r bie, hen we de radio of-estemd op Omroep Gelderland um noar de regionale nieuwsberichten te luusteren en ok het weer van de kommende tied an te heuren.

En wie doch je wie dat het weer kwam vertellen? Onze eigen Reinout van den Born.

Ik doch meteen an die eerste nieuwsbrief van Ploatselijk Belang die toen bie ons an de keukentafel emaaft is deur Reinout, Cees en mien persootjje.

De bedoeling van de nieuwsbrief was de leden tussentieds te berichten met welke dingen Ploatselijk Belang bezig was en hoe de vlag d'r bie hung.

Dat het eleid tot een mooie rie van Darpsproaten.

Veul lof veur de redactieleden die dit mooie mer zeker gien makkelijk wark over de joaren heen edoan hen.

Tot slot wil ik nog een ander punt noar veuren hoalen, namelijk het overlieë van onze oud-veurzitter Maas Boeve op 89-jaarige leeftied.

Maas was geliefd bie jong en oud (ome Maas bie de jeugd).

Hie was goed op de hoogte van het wel en wee van de Garderenen en sprak hun taal.

Ok op 't gemeentehuis was hie goed bekend, wist zogezeid de weg.

Maas wist ok van vrogger dage wie woar woende en hoe de gezinssamenstelling was.

Veur zien warkzaamheden en inzet veur de Garderse bevolking is Maas beneumd tot lid in de orde van Oranje Nassau.

Als inwoeners van Garder ku've mit veul waardering an hum terugdenken.

De groeten van Nuij

In 1997 werd Maas koninklijk onderscheiden. V.l.n.r. Hendrik Hooijer, Ans Kool, Maas Boeve, Evelien van de Langemeen, Nuij Zevenbergen. Op de voorgrond Cees van Middendorp en Goos Foppen.

De verkeerssituatie in Garderen baart menig dorpeling terecht zorgen. De drukte neemt bijna met de dag toe, vrachtwagenchauffeurs persen hun voertuigen nodeloos door de smalle straten, sommige snelheidsremmende maatregelen (zoals drempels) hebben slechts een beperkt resultaat en voetgangers worden gehinderd door rijen vrolijk gekleurde scooters en andere rare tweewielers.

Al in het eerste nummer van Darpsproat kwam dit grote Garderense probleem aan de orde. Maas Boeve trad af als voorzitter van Plaatselijk Belang en zei tijdens zijn afscheids-interview: "De wegen worden nu helemaal niet meer onderhouden. Kijk eens naar de Putterweg, het is toch verschrikkelijk. Garderen heet een toeristendorp te zijn. Maar de voorzieningen zijn niet meegegroeid. Wel vijftienduizend toeristen, maar geen politie, zelfs geen fietsenzaak. Het toerisme is te groot voor Garderen, het past er niet meer in. [...]. Garderen is nog helemaal niet klaar. Er moet nog zoveel gebeuren. Het vrachtverkeer moet het dorp uit, de aanleg van een rondweg is nodig. Maar we worden zo tegengehouden ..." Ook het bestuur hield zich met het probleem bezig: "Met name de grote hoeveelheid vrachtverkeer die zich door het dorp perst, is een groot probleem. Zoals het er nu voorstaat komt er een rotonde bij Gasterij Zondag. Tevens wordt dan de weg zo aangepast dat het vrachtverkeer dat in deze omgeving onbekend is via Nieuw Milligen richting Harderwijk en Nunspeet wordt gestuurd. De meeste chauffeurs weten de weg maar al te goed, dus Plaatselijk Belang verwacht van deze maatregelen voorlopig geen al te groot resultaat."

Tunnel of rondweg?

Dat wil niet zeggen dat er voorheen geen aandacht aan deze narigheid was besteed. In de Barneveldse Krant van 19 maart 1975 kwam het onderwerp ook al ter sprake. Toen ging

Maas Boeve 1995 in de Bakkerstraat. Op de achtergrond de al lang verdwenen boerderij van Teus Bouwman.

het vooral over het wel of niet doortrekken van de nog vrij nieuwe provinciale weg S6 (nu N310), die begon bij Harskamp en bij "Zondag" overging in de veel smallere Hogesteeg. Rechtstreekse doortrekking, al dan niet met een omweg om Garderen, zou natuurlijk nadelige gevolgen hebben gehad voor de natuur ten noorden van het dorp. De krant ont-hulde dat ooit is overwogen om de weg met een tunnel onder Garderen-centrum door te leiden. In het ontwerpbestemmingsplan van 1980 presenteerde de gemeente de mogelijkheid om een verbindingsweg aan te leggen die de drukte op het smalle deel van de Putterweg zou laten verminderen. De weg zou moeten beginnen tegenover de Speulderbosweg, een deel van de Koudhoornseweg moeten volgen, om achter De Koepel langs weer op de Putterweg uit te komen. Voor de aanleg zouden een huis en de 'heuvel' tussen slagerij Schuiteman en De Koepel moeten verdwijnen. Bezwaren van particulieren, de provinciale overheid, Plaatselijk Belang en vereniging Dorpshuis De Koepel stonden uitvoering van het plan in de weg. In die tijd ontstonden ook de eerste plannen voor een rondweg om Voorthuizen. Daarvan werd in november 2019 het laatste deel in gebruik genomen.

In een ouder bestemmingsplan was sprake van een verbindingsweg die verder om Garderen heen zou lopen en agrarische gronden en natuurgebied bij Boeschoten zou doorsnijden.

Nog vroeger was alles anders. Jac Gazenbeek (1894-1975) schreef in zijn boek "Het wilt en bijster landt van Veluwen" dat het hem nog heugde, "dat een auto hier zelden doordrong en wanneer het gebeurde, holden de kinderen naar de hobbelige veldkeienstraat om het monster na te staren. Smal waren de dorpsstraten en de steile wegbermen begroeid met dicht struikgewas, zodat twee wagens of karren elkaar ternauwernood konden passeren. En voor een auto, wel daarvoor ging men helemaal niet op zij..." Tegenwoordig staan sommige kinderen angstig op het trottoir te wachten op een gelegenheid om over te steken.

Tellingen

In januari 1998 constateerde de redactie dat Garderen met alleen begrip niet rustiger en ook niet veiliger werd. Vertegenwoordigers van politie en het Regionaal Orgaan Verkeersveiligheid hadden de koppen bij elkaar gestoken en vrijwilligers van Plaatselijk belang

kregen het verzoek om op drie plaatsen te tellen hoeveel vrachtwagens dagelijks het dorp doorkruisten. De telling werd op twee dagen van zeven uur 's morgens tot zeven uur 's avonds gehouden bij de Putbrink en op de plaats waar Dorpsstraat, Putterweg en Speulderweg bij elkaar komen. Op beide dagen passeerden een kleine tienduizend personenauto's en zevenhonderdvijftig vrachtwagens de tellers. Ongeveer tachtig procent van het vrachtverkeer was doorgaand, hoefde dus niet in Garderen te zijn, twee derde van de chauffeurs zou een andere route kunnen kiezen. De cijfers zouden worden betrokken bij een actieplan dat na degelijk overleg in 2001 zou kunnen leiden tot wegversmallingen en een rotonde bij De Koepel. Plaatselijk Belang zou gaan praten met transportondernemers om routes buiten het dorp om te kiezen.

In april 1999 begon Henk van de Vlist met zijn rubriek "Straat in de schijnwerpers". Daarin behandelde hij de geschiedenis, huizen, bewoners en bedrijven. Als eerste kwam de Putterweg aan de beurt en diverse wegen zouden nog volgen. In dit nummer beschreef hij ook de loop van het verdwenen Hattermerkerkpad en het Bolledammetje. Die heeft Cees van Midden-dorp ingetekend op een moderne kaart.

Splitsing Dorpsstraat /Speulderweg/Putterweg.

Rood: Hattermerkerpad. Blauw: Bolledammetje.

De aan de eigenaren van transportbedrijven gestuurde verzoeken om hun wagens niet meer door het dorp te sturen hadden niet het gehoopte resultaat. Chauffeurs weigerden de alternatieve route via Nieuw Milligen te gebruiken en vonden het gezellig om door Garderen te rijden: "Dan zie je nog eens wat". Het bestuur hoopte op het gewenste resultaat door de inzet van verbodsborden en wegversmallingen.

Putterweg

Over de verbetering van de Putterweg (vol scheuren, kuilen en gaten) werd driftig en positief overlegd met de gemeente. Voor de uitvoering zou 460.000 gulden beschikbaar zijn. Tussen Speuld en Garderen zou een nieuw fietspad worden aangelegd.

In november 1999 was dat al klaar! Verder kwam de lezer alle details over de geplande werkzaamheden aan de Putterweg, inclusief de gewenste steensoort, te weten. Dat gold ook voor de herinrichting van de Dr. H.C. Bos-

straat, waarbij de oude bomen zouden worden gekapt. Op 22 november was er een hoorzitting met vertegenwoordigers van de gemeente, waarbij het bekende probleem natuurlijk ook weer aan de orde kwam en we zagen de cijfers van een nieuwe verkeersstelling in september, vergezeld van een uitgebreid commentaar.

Dr. H.C. Bosstraat voor en na de kaalslag.

In juni 2000 werd de gereconstrueerde Putterweg opgeleverd. Wethouder en gedeputeerde waren aanwezig bij het feest. De aannemer vertelde dat om de weg een "authentieke uitstraling te geven" 30 jaar oude stenen uit de Knardijk tussen Oostelijk en Zuidelijk Flevoland waren gebruikt. Op het betreffende gedeelte gold voortaan een maximumsnelheid van 30 kilometer per uur. Wegens een onjuist gekozen ondergrond klotsten de klinkers onder alle wielen en dat hield de aanwonenden

Klotsende klinkers op de Putterweg.

uit de slaap en ze vonden dat de snelheden van de weggebruikers nog veel te hoog lagen. De bewoners van de Dr. H.C. Bosstraat waren tevreden over de herinrichting en de samenwerking met de gemeente was als uiterst plezierig ervaren. In mei 2001 gaf de provincie toe dat er bij de bestrating van de Putterweg een fout was gemaakt en dat kostbaar herstel nodig zou zijn. Daarmee was het verhaal nog niet uit want in 2007 vertoonde het asfalt al slijtplekken en de aannemer herstelde de weg op zijn kosten.

Wateroverlast en openbaar vervoer

De snelheidsremmende drempels in de Dorpsstraat maakten de wateroverlast daar op 31 juli 2002 nog groter dan in de rest van het dorp. Ze vormden als het ware de rand van een badkuip. De kuip stroomde over en het water vulde vervolgens de kelders van onder andere 't Lagerhuys en het voormalige postkantoor. En dat terwijl twee jaar eerder de rioering was vervangen. Het was altijd al een

van laagste plekken in het dorp. Tussen beide panden lag vroeger een poel. In het najaar verscheen een speciale uitgave van het blad, helemaal gewijd aan deze ellende.

Darpsproat van januari 2004 was goeddeels gevuld met verhalen over het openbaar vervoer door het dorp in heden en ver verleden.

Putbrink

In het nummer van september 2008 besteedde voorzitter Cees Hoogeveen aandacht aan de vernieuwde aankleding van de Putbrink met nieuwe lantaarns en een opgeknapt monument, waarop een bronzen beeldje was geplaatst. Sommige dorpingen hadden zich druk gemaakt over de kap van grote oude bomen aan de kant van de weg. Maar waarom? Oude bomen gaan dood en er bestaan heel oude foto's van de brink met heel kleine boompjes. Bovendien bleven de oude bomen aan de kant met de meeste huizen gewoon staan. De andere waren vervangen door leilinden, die ook langs andere doorgaande wegen zouden kunnen worden gepoot. De gemeente had de plannen natuurlijk wel beter bekend kunnen maken, maar daar houden ze soms meer van aanpakken dan van gezeur vooraf. De voorzitter liep ook al vooruit op het grote onderhoud dat diverse doorgaande wegen in 2009 zouden krijgen. Dat zou worden gecombineerd met het leggen van glasvezelkabels en het vervangen van de rioering. In februari 2009 moest hij melden dat het project iets later van start zou gaan.

Dorpsstraat.

Putterweg.

De Putbrink voor de kap van de bomen.

In afwachting van deze werken werd in het nummer van september 2009 aandacht besteed aan het vernieuwde fietspad langs de Paleisweg in de richting van De Beek en op 17 december van dat jaar werd het naambord van het Klaas van Essenpad tussen Eikenlaan en Mazenhofstraat onthuld. In september 2010 was het grote nieuws dat het werk aan de Oud Milligenseweg zonder overleg door de gemeente was uitgesteld. Ter hoogte van de hotels Groot Heideborgh en Overbosch zouden in de Hogesteeg vluchtheuvels worden aangelegd.

Nieuw centrum

Halverwege 2011 was het werk aan de Bakkerstraat, Dorpsstraat, Hogesteeg en Koningsweg in volle gang. Het dorpshart kreeg tijdelijk een heel ander aanzien. Wegdek verdween en er ontstonden gaten en goten waarin de magische kabels en de nieuwe riolering werden gelegd en ander werk werd verricht. Om het regenwater in de bodem te laten verdwijnen werden op sommige plaatsen buizen vier tot vijf meter diep geplaatst. Het verkeer moest andere wegen vinden en kon dat plotseling wél, zodat de overlast tamelijk eerlijk werd verdeeld, maar ondernemers leden natuurlijk omzetverlies. Op 9 december 2011 was de klus geklaard en werd Garderen weer opengesteld voor de buitenwereld. Die daad werd verricht door de toen kersverse burge-

meester van Barneveld, dr. J.W.A. van Dijk, en daarna begon er een straatfeestje. Maar ook in de jaren daarna bleef de waterproblematiek volop in de aandacht.

Halverwege 2012 was ook het werk aan de Oud Milligenseweg achter de rug. Daar waren verkeersdrempels, fietsstroken en een voetpad aangelegd. In 2017 werd de Speulderweg gerenoveerd. Er werden onder andere rode fietsstroken aangelegd, waardoor de weg voor automobilisten smaller lijkt. Bij de overstek naar de sportterreinen van Veluwe Boys werden in de Hogesteeg verhoogde middengeleiders gemaakt. En nóg was het werk aan de weg niet voorbij, want daarna volgden in 2018 en 2019 de Speulderbosweg en het pad door de Armendennen.

Oud Milligenseweg.

De redactie besteedde in al die jaren niet alleen aandacht aan de doorgaande wegen. In Darpsproat van oktober 2016 schreef Nuij (Zeubenbargen) in zijn rubriek Garders Plat dat ie al vuuftig joar an de Harderwiekerweg woende. In het begin was ut een zandweg met hier en doar een schep grind en gien riolering. Noe lei de weg d'r weer netjes bie en an beis kante waren d'r geutjes an eleid die ut woater rechtstreeks de grond in leie. Same met ut Kruupad was ut weer ut mooiste stroatje van Garder. Het is er in ieder geval een stuk rustiger dan in Garderen-Centrum. En die rondweg? Die moeten we maar vergeten.

Dick Veldhuizen

De Gouden Gids?

Vanaf 1965 tot en met 2018 werd in Nederland de papieren Gele – later Gouden – Gids uitgegeven met informatie over bedrijven. De eerste jaargangen van Darpsproat, met geel omslag, leken er wel een beetje op. In vrijwel elk nummer werd ruimschoots aandacht besteed aan ondernemers en ondernemingen die zich in het dorp hadden gevestigd. Helaas boekten deze niet allemaal zakelijk succes en sommige namen zijn misschien al uit uw geheugen verdwenen. Op een gegeven moment kon de redactie de veranderingen in het Garderse bedrijfsleven ook niet meer volgen en is begonnen met het schrijven van portretten van dorpelingen die op een opvallende manier de kost verdienen.

In maart 2000 droeg Vera Beumer haar bloemenwinkel "Twins" op de hoek van de Putterweg en de Speulderweg over aan Marion van Dam, die naast de bloemenwinkel al een glasatelier had. Beide bedrijven gingen voortaan verder onder de naam "P en M glas- en bloemenatelier".

"Onder de Lindeboom" aan de Dorpsstraat.

Ongeveer in dezelfde tijd werd "Versteegs meubelmakerij en kunsthandel" bij de kerk aan de moderne eisen aangepast.

De in Garderen geboren kok Anton van den Brink nam in het nummer van december 2000 een belangrijke plaats in. Zijn loopbaan begon in zijn tijd op de Prins Bernardschool toen hij met een katapult doodgeschoten merels ging braden en uitgehaalde eitjes koken. De eigenlijke opleiding tot kok volgde hij in Harderwijk en Apeldoorn, praktijkervaring deed hij op bij "Het Speulderbos" en "De Echoput", waar hij ook wijn leerde proeven. Daarna vertrok hij naar het Haagse hotel-restaurant "Corona", waar Robert Kranenburg zijn chef was. Daarna volgden Chateau "Neercanne" bij Maastricht, het Italiaanse restaurant "Pirandello" in Landgraaf en "De Holterberg". Het smakelijke interview werd overigens gewoon afgenomen in Garderen.

Winkel van de familie Huisman aan de Putterweg.

In dat nummer ook een gesprek met de oud-koster van de Gereformeerde Kerk Jan Swart en zijn vrouw Marrie. Jan kwam in 1955 uit Friesland en werd bakker bij Hein Schuiteman in de Bakkerstraat. Marries vader was eigenaar van de galanteriewinkel aan de Putterweg, nu restaurant "De Driesprong" en tot 1963 ook koster van de Gereformeerde Kerk. Op 1 april 1970 werd Jan de nieuwe koster. Tijdens zijn ambtsperiode maakte het echtpaar diverse interessante gebeurtenissen in de kerk mee. Daarnaast zong Jan in diverse koren in Garderen, Elspeet, Stroe en Voorthuizen.

Gerard en Ariaa ten Hulscher begonnen hun bedrijven aan de Buurtstraat. Hij verkocht er onder de naam "Ten Hulscher Door & Window Design" allerlei luxe bouwbeslag en zij maakte er onder de naam "Arvi" videopresentaties. De bedrijven groeiden onstuimig en verhuisden in juni 2000 naar het voormalige restaurant "Anastasius" aan de Speulderweg.

In dat jaar kreeg de beeldentuin van Van Ee een tijdelijke vergunning van de gemeente Barneveld, begonnen de heren Van den Brink uit Koudhoorn en Poel uit Garderen aan de Koudhoornseweg een "Interieur- en montagebedrijf" en vestigde het bedrijf "Cinder Automatisering" zich op het adres Dorpsstraat 24. Er konden computercursussen worden gevolgd en computersystemen worden gekocht, gerepareerd en uitgebreid. Nu vinden we er dierenartspraktijk V.U.G.

Niet alleen voorspoed

In januari 2002 was een uitgebreid interview te lezen met de Garderense houtsnijder en kunstschilder Gert van Middendorp, die toen in Nunspeet woonde. Hij was drie jaar toen hij met tekenen begon en werd daarbij geïnspireerd door zijn grootmoeder. Na een korte loopbaan bij Staatsbosbeheer en zijn militaire dienstitijd begon hij in het washok van zijn moeder aan het echte werk, het tekenen en houtsnijden in opdracht. In 1965 verhuisde hij naar Elspeet waar hij met Boke Dijkstra het atelier "Tolé" stichtte. Vanaf 1972 kreeg hij schilderles van de Apeldoornse fijnschilder Herman C.J. Bulder. Gert woont al weer jaren in Garderen.

Het bedrijfsnieuws: bouwbedrijf Van de Kolk kreeg een milieucertificaat, het eetcafé aan de Dorpsstraat heette voortaan "Het Lagerhuis", de tandartsenpraktijk kreeg een nieuw pand aan de Speulderweg, Ilona Bronkhorst opende een makelaarskantoor en "De Driesprong" werd door het echtpaar Meurs overgedragen aan de familie E. Bouwman.

Henk van de Kolk was uitgeroepen tot zakenman van het jaar in de gemeente Barneveld en vertelde in januari 2005 dat dat ook aan zijn 75 personeelsleden was te danken. Van sommige families werkten er al drie generaties lang leden bij het bouwbedrijf, dat zich bezighoudt met seriebouw in grote projecten, de bouw van vrijstaande huizen, renovatie, onderhoud en de restauratie van monumenten, waarbij ook leerling-bouwwerkers worden betrokken. Aan allerlei bouwplannen ontbrak het niet.

Het ging niet met alle Garderense bedrijven zo voorspoedig. Na tientallen jaren moest de familie Bronkhorst door toenemende concurrentie van grotere bedrijven in de omgeving de deuren van het warenhuis "De Kleine Man" aan de Putterweg sluiten. Ook de keukenshow-

Warenhuis "De Kleine Man" aan de Putterweg.

room van Piet Bronkhorst op hetzelfde terrein ging dicht. Op die plek vestigden zich "Boeve Motoren", "Kommer Motorparts", een niet zoo succesvolle motorhandel met de naam "Joey Nash" en "GJ Cars". Installatiebedrijf Waaijbergen aan de Dorpsstraat hield op te bestaan, maar de winkel in elektrische apparaten werd nog voortgezet. Aan dezelfde straat werden de deuren van boetiek "Sjiek de Friek" geopend. Op de plaats van "P en M glas- en bloemenatelier" ontstond een nieuwe "Ijstijd".

Massage en zo

In de bedrijvenrubriek van januari 2006 ging het over "Boonstoppel Schoenen" op het adres Dorpsstraat 2-1, het "Keukenhuys Garderen" aan de Oud Milligenseweg, massagetherapeut René van Middendorp in de Esdoornlaan, de schoonheidssalon "Beauty en Zo" van Mirella van de Kolk aan de Koningsweg, massagetherapie "Castanea" (natuurlijk aan de Kastanjelaan) van Hennie Verhoef, de "Myo praktijk voor massage en sportmassage" van Miranda Poel-Bronkhorst aan de Koudhoornseweg, "Nettie's Kapsalon" aan de Acaciaaan en atelier "Soetsomaa" aan de Putterweg. Daarover leest u verderop meer.

In Darpsproat van januari 2008 vinden we artikel met de titel "Camposing en Chung Man". Waar eens slager Schuiteman en nog langer geleden een bedrijfsleider van de Coöperatie in Voorthuizen werkten staat nu Kantonees specialiteitenrestaurant "Camposing". De familie Man verhuisde in 1971 vanuit Honkong naar Nederland. Chung was twee jaar eerder geboren. Zijn ouders begonnen een restaurant in Utrecht en het gezin verhuisde later naar Ermelo. Zijn zuster stichtte in Garderen "Camposing" en in 1991 ging Chung bij haar werken en in Garderen wonen. Hij ontmoette er zijn vrouw en werd lid van Veluwe Boys. In 2001 nam hij het bedrijf over.

Op bezoek

Op een mooie zomeravond in 2010 ging de redactie op bezoek bij kosten en beheerder van de "Craatshof" Piet van Bentum in zijn schuurtje op deze begraafplaats. We werden ontvangen met koffie, ontbijtkoek en veel informatie over zijn werk en de geschiedenis van het begraven in Garderen. Daarna werden we rondgeleid over het oude gedeelte van de begraafplaats met enkele houten zerken en het monumentale eerste begraafhuisje. De uitbreiding met een nieuw gedeelte maakt de inzet van vrijwilligers – destijds onder anderen Steven van Milgen en Teus Heimgartner – eigenlijk onmisbaar.

Steven van Milgen en Piet van Bentum gingen met de redactie mee naar Wageningen voor een bezoek aan Meteo Consult, waar redacteur van het eerste uur Reinout van den Born werkt. Het verslag is te lezen in het nummer van maart 2011. Reinout was al vanaf kindsbeen geïnteresseerd in het weer, volgde zelfs een studie meteorologie maar werd journalist bij het Veluws Dagblad. Min of meer bij toeval kwam hij toch terecht bij Meteo Consult, waar men zich bezighoudt met het weer over de hele wereld, dus ook met dat in Garderen en omgeving. Op 31 juli 2002 was dat nogal bijzonder en Reinout vulde daarmee een hele aflevering van Darpsproat.

Dick Veldhuizen, Gerrit Schuiteman, Steven van Milgen en Piet van Bentum aan de koffie in het schuurtje op de begraafplaats.

In maart 2011 konden de lezers ook kennismaken met Erik Kroon, de ondernemende eigenaar van de "Veluwe Specialist" in de Dorpsstraat. Hij is geboren in Uddel, maar had via kerk en muziekvereniging "TOG" een band met Garderen, waar hij diskjockey werd in De Koepel. In 1996 werd "SOS Events" geboren en al snel bleek de belangstelling voor sportieve buitenshuisactiviteiten groot. Sommige daarvan zijn heel opvallend, zoals de Mini Classic Tour en de ritten op bijzondere tweewielers, waarmee sommige berijders nogal moeite hebben. In het interview had hij het ook al over het klimbos, dat niet veel later aan de Putterweg werd gerealiseerd.

Vlieg- en smeedwerk

Sommige mensen zoeken het nog hoger op dan de avonturiers in het klimbos, zoals de vliegende broeders Baauw, Wimco en Jenne. Ze werden geboren in Garderen, gingen gewoon naar de basisschool en de MAVO en kwamen later terecht op een vliegschool, waar ze met een baangarantie werden opgeleid tot piloot. In september 2011 vertelden ze me dat ze daarna niet direct met een groot passagiersverkeersvliegtuig de lucht in mochten maar eerst met een Cessna of Beachcraft verdere ervaring moesten opdoen. Pas daarna volgden er Europese of intercontinentale vluchten, waarbij ze ook af en toe dorpsgenooten aan boord krijgen.

Henk en Gerda Leijenhorst kregen extra aandacht in het nummer van oktober 2014. Henk ging na de Garderense basisschool naar de Technische School in Apeldoorn omdat hij net als zijn vader, grootvader en overgrootvader smid wilde worden. Hij werd uiteindelijk sieraarsmid en maakte onder andere de scharnieren van de deuren van de Hervormde Kerk aan de Mazenhofstraat. Door toeval kwam hij in contact met een ander vak, houtverkoling in ovens. Met iemand anders ontwikkelt hij nieuwe ovens, die onder andere in Congo en Zuid Afrika worden gebruikt. Ook importeert hij houtsnijwerk en andere kunstvoorwerpen uit Indonesië die door zijn vrouw Gerda worden verkocht in "De Oude Deel".

Gerda Leijenhorst in "De Oude Deel".

GOV, sieraden en beeldhouwwerk

Een aantal van de mensen in dit hoofdstuk zal lid zijn van de Garderense Ondernemers Vereniging (GOV). Die is opgericht in 1988 en in maart 2015 was Henk Jan Brandsen van de COOP voorzitter. De club telde toen zo'n 85 leden, waarvan de meeste uit de toeristische sector kwamen. Peter van den Born had het met hem over zomer- en wintermarkten, hinderlijke reclameborden en fietsen op de trottoirs, de fraaie door de GOV bekostigde bloembakken en -manden en het ruime winkelaanbod.

In 2004 verhuisde het echtpaar Ronald en Aty Koert naar het achterhuis van de voormalige groentewinkel aan de Putterweg en verbouwden een deel tot een atelier, waar ze zich konden bezighouden met edelsmeden en beeldhouwen. Beiden gebruiken heel uiteenlopende en niet zo voor de hand liggende materialen om hun ideeën vorm te kunnen geven. Wat denkt u van verenstaal, vulringen, edelsteen, bladmetaal, kunsthars, steen, baksteen, hout en klei? Op het bord aan de weg is te lezen of "Atelier Soetsooma" is geopend.

Dick Veldhuizen

De Beumelereng.

Toen het eerste nummer van Darpsproat verscheen, was Garderen nog een stukje kleiner. Het is niet zo dat er sindsdien veel plaatsnaamborden zijn verplaatst, maar één woonwijk was nog in aanbouw en een andere en een zorgcentrum moesten nog worden gebouwd, waardoor het inwoneraantal en de buitengrenzen van het dorp zouden verande-

ren. Op 1 januari 1996 waren er 1965 inwoners, acht jaar later 2032 en op januari van dit jaar 2113. De groei is eigenlijk nog heel bescheiden.

In januari 1998 waren er in de Beumelereng door de projectontwikkelaar achtendertig huizen gebouwd, namelijk dertig koopwoningen en zeven huurwoningen, die vreemd genoeg niet alleen aan inwoners van Garderen werden aangeboden. Eén nieuwe bewoner had de bouw van zijn huis zelf geregeld met een bouwbedrijf. In 1999 zouden er nog tien koopwoningen volgen. Een deel van de huizen kwam te staan aan de verlengde Dr. H.C. Bosstraat en een ander aan nieuwe hofjes, die ook werden genoemd naar mensen die zich voor de Garderense gemeenschap hadden ingezet: "bovenmeester" E.C. de Greef (1912-1988) en "gemeentearbeider" E.J. Hoegen (1922-1993). Plaatselijk Belang zou er bij de gemeente op gaan aandringen om nog een nieuw woningbouwplan voor Garderen te ontwikkelen, want de behoefte aan huizen

Dokter!

Wonen heeft altijd al te maken gehad met medische zorg. In november 1999 was een interview te lezen met het afscheid nemende echtpaar Van de Peet en Henk van der Vlist besteedde aandacht aan zijn voorgangers. In mei 2000 ging hij daarmee nog verder en konden de lezers op papier ook kennis maken met de nieuwe dorpsarts J.A. Peters.

De eerste echte dorpsdokter werd benoemd in 1838. Vóór dat jaar was men aangewezen op hulp van medici uit omliggende plaatsen. In 1883 had Garderen al enkele jaren geen geneesheer meer en in april zetten veel dorpingen hun handtekening onder het volgende verzoekschrift aan de Barneveldse gemeenteraad:

"De ondergeteekenden, bewoners van Garderen, geven met verschuldigden eerbied te kennen, dat omstandigheden hun aanleiding geven, zich bij deze tot U Edel Achtbaren te wenden. Het is U Edel Achtbaren bekend dat, Garderen zich in een reeks van jaren mogt verheugen in het bezit van een Geneesheer; doch nu eenige jaren daarvan verstoken is."

De geschiedenis van de Garderense gezondheidszorg, met huisartsen, tandartsen, vroedvrouwen en verpleegkundigen, kwam uitgebreid aan bod in Darpsproat van maart 2017.

was nog niet bevredigd. Er was niet alleen woonruimte nodig voor jongeren, maar ook voor oudere dorpelingen. In de jaren '80 waren er "bejaardenwoningen" gebouwd aan de Dr. J.P. Kruijmeliaan maar nu werd er nagedacht over woongelegenheden met meer zorg zodat men daarvoor niet meer zou zijn aangewezen op Voorthuizen, Barneveld of andere plaatsen. In mei 2001 werden in Darpsproat de voorzichtige plannen van de afdeling Garderen van de Nederlandse Bond van Plattelandsvrouwen, Plaatselijk Belang en huisarts Peters voor een verzorgingshuis uit de doeken gedaan. Het zou nog wel even duren tot dat de eerste steen werd gelegd.

Darpsproat van januari 2006 stond voor een belangrijk deel in het teken van het thema "wonen". Henk van der Vlist had in het Gemeentearchief de "Tijdelijke Verordening van de Openbare gezondheidspolitie in de gemeente Barneveld" uit 1866 ontdekt. In artikel 1 werd het te koop stellen, aanbieden of verkopen van onrijpe vruchten, waaronder ook aardappelen behoren, en bedorven vis en vlees verboden.

Het bouwen of in huur of in gebruik geven van zogenaamde daghuurderswoningen, waarin een huisgezin één of hoogstens twee woonvertrekken tot zijn beschikking heeft, was verboden tenzij minstens een der woonvertrekken voorzien was van een behoorlijke schoorsteen, een deur of venster dat naar de buitenlucht kon worden geopend en een luikje in de zolder van het woonvertrek en der bedstee dat geopend kon worden.

De bewoners van deze woningen waren verplicht de wanden te allen tijde rein te houden, zonder wandluizen, schoongemaakt en helder gewit. Verder waren er regels voor vergaarbakken of tonnen van drestoffen, die niet binnenshuis bewaard mochten worden, en voor het afgedekt houden van mestvaalten.

De zogenaamde slaapsteehouders moesten ervoor zorgen dat hun logees over zindelijke bedsteden en beddengoed konden beschikken.

Start van de bouw van de "Dr. Kruijmeliaan"

Het nieuwe woonzorgcentrum zou aan andere eisen moeten voldoen. Dokter Peters gaf een overzicht van vijf jaar vergaderen lobbyen en pleiten. De woningstichting, burgemeester en wethouders, de gemeenteraad en beleidsmakers van de provincie werkten inmiddels mee. Er zouden in het gebouw 35 appartementen moeten komen, een dagopvang met deskundige hulp voor ouderen en een gezondheidscentrum, waar allerlei medische zorg zou kunnen worden geleverd. Een bijkomend voordeel zou zijn dat de vrijgekomen woningen beschikbaar kwamen voor woningzoekenden.

In het midden van het blad was een plattegrond van het dorpscentrum uit 1927 afgedrukt. Daarop was te zien waar de Provinciale Geldersche Electriciteits Maatschappij elektrische straatlantaarns wilde plaatsen. Het waren er in totaal 17. Door deze nieuwigheid werd de baan van lantaarnopsteker overbodig.

Op 26 januari 2010 brachten de redacteurs Cees van Middendorp en Peter van den Born een kort bezoek aan mevrouw Hendrika Mastenbroek-van den Belt, de eerste bewoonster van de "Dr. Kruijmeliaan", zoals het woonzorgcentrum inmiddels was genoemd. De

officiële opening vond plaats op 18 juni. Burgemeester Houben en wethouder Troost onthulden een geschilderd portret van Dr. Kruiemel en daarna werd het complex bekeken en bewonderd door tussen de 650 en 1000 mensen.

Zuidrand

Op 1 juli van datzelfde jaar werden de plannen voor woningbouw aan de Garderense zuidrand aan de bevolking getoond. Er waren 56 woningen gepland, zowel voor starters als voor doorstromers. De huizen verwezen bijna allemaal naar de agrarische sector doordat ze leken op boerderijen, schuren of hooibergen. Buitenstaanders toonden zich nogal eens verbaasd over deze boerenbouwstijl met hout en riet en dat was helemaal volgens het spreekwoord "Wat een boer niet kent, dat (vr)eeft ie niet". In de tweede helft van 2011 zou met de bouw moeten worden begonnen en de nieuwe wijk kreeg de naam De Hoge Eng. Na een prijsvraag werden de straatnamen vastgesteld: 't Boerenerf en Zuidakker. In Darpsproat van september 2013 toonde een van de eerste bewoners van de wijk, Evert de Ruiters, zich heel tevreden over zijn huis en de buurt.

Een oud plan

Ook in de vorige eeuw werden er allerlei bouwplannen gemaakt. Een daarvan werd op 4 juni 1935 ingediend bij de gemeente Barneveld door de ondernemende heer F.C. den Hartogh uit Harderwijk. Hij hield zich bezig met huizen- en fabrieksbouw, taxatie van onroerend goed, berging van gezonken vaartuigen, de import van radium voor ziekenverpleging enzovoort. Ook was hij eigenaar van een perceel grond tussen de Lage Boeschoterweg en de Oude Nijkerkerweg en daarop wilde hij 15 woningen laten bouwen, die zouden komen te staan aan een nieuwe verbindingsweg met de naam Wodanlaan. Bovendien zou er een sportterrein in de nieuwe wijk komen, die Wodanpark zou gaan heten. Zou, want er is niets van terechtgekomen. Als ik me niet vergis, zijn er veel later op het perceel toch landhuizen verrezen.

Dr. H.C. Bosstraat

De eerste naoorlogse Garderense woonwijk ontstond aan de Koningsdwarstraat, die later de naam Dr. H.C. Bosstraat zou krijgen. De eerste vier gemeentewoningen werden in juli 1949 opgeleverd, maar pas in september

De Hoge Eng.

Gezicht op de Dr. H.C. Bosstraat.

1952 werd in de gemeenteraad bekendgemaakt dat er nog acht woningwetwoningen bij zouden komen. Daarbij werd ook een kaart getoond, die in mei 2000 in Darpsproat werd afgedrukt. In oktober 2016 hebben we uitgebreid aandacht besteed aan de eerste bewoners van de straat.

Een nieuw plan

In september 2019 maakte de Barneveldse Krant plannen voor een nieuwe woonwijk bekend. Die zou moeten worden ontwikkeld op het terrein van Kloezeman aan de Koningsweg. Waar eens planten en struiken werden gekweekt en verhandeld, moeten ongeveer 25 woningen gebouwd, deels voor starters, maar ook voor mensen uit andere doelgroepen. De toegang tot de wijk is gepland aan de Koningsweg. Projectontwikkelaar Henk van de Kolk is in gesprek met de gemeente en de provincie.

Voorzitter Ton van Krevel van Plaatselijk Belang toont zich geestdriftig en laat weten dat de bouw van de starterswoningen de dreigende vergrijzing van het dorp moet tegengaan en dat er per jaar ongeveer tien á vijftien woningen in het dorp bij moeten komen. Volgens Van de Kolk zou het mooi zijn als de bouw over twee jaar kan beginnen. De grote vraag is waarschijnlijk of het stikstofprobleem geen roet in de plannen zal gooien.

Ook benieuwd naar het resultaat? Wordt Garderen daardoor echt het Veluwe Laren? Het plan is in ieder geval interessant omdat aan één kant van het bouwterrein vrijwel levenslange rust kan worden gegarandeerd, want daar ligt de begraafplaats Craatshof. Aan de andere kant van de Koningsweg kunnen de bewoners voor vertier terecht in het nieuwe dorpshuis.

Dick Veldhuizen

VAN VERENIGINGSGEBOUW TOT DORPSHUIS

Bij het gemeentearchief bestaat een lijst van alle verenigingen waarvan bekend is dat ze in de gemeente Barneveld bestaan of hebben bestaan. Uit die lijst blijkt dat Garderen eigenlijk nooit gebrek aan verenigingen heeft gehad. Veel mensen waren lid van meerdere verenigingen, om de winteravonden, bij gebrek aan televisie en ander vermaak, gezellig te kunnen doorbrengen. Er waren natuurlijk ook verenigingen met een hoger 'nuttigheidsgehalte'. Veel plaatselijke clubs hadden echter wel gebrek aan ruimte om hun activiteiten te kunnen uitoefenen, zoals blijkt uit een artikel in de Barneveldse Courant van 13 april 1949:

Verenigingsgebouw gevraagd

Een van de brandende kwesties in ons dorp, die om een oplossing vraagt, is de kwestie van het verenigingsgebouw. Op het ogenblik is de toestand zo, dat uitvoeringen, jaarvergaderingen e.d. in een garage (van de firma's Schuiteman of Zevenbergen, red.) gehouden worden. Behalve de weinige geriefelijkheid, die dit gebouw biedt, is het zitten op lange houten banken zonder leuning lang geen pretje. Diverse verenigingen zijn voor hun ledenvergaderingen aangewezen gebruik te maken van een hotel of schoollokaal. Hoewel dit lokaal door het bestuur gaarne afgestaan wordt, is het toch weinig aanlokkelijk voor volwassenen, die de schoolbanken al lang ontgroeid zijn. De muziekvereniging houdt haar repetities in een lokaal dat terecht het "muziekhok" genoemd wordt. Bovendien verkeert dit "hok" in een toestand dat 't weinig verschil maakt of men binnen of in de openlucht repeteert. Het is werkelijk een wonder, dat het de laatste stormen getrotseerd heeft. Reeds meermalen is de kwestie van het verenigingsgebouw besproken. Op verzoek van de muziekvereniging "Tot ons genoegen" waren Donderdagavond in het

muzieklokaal vertegenwoordigers van alle verenigingen bijeen om nog eens het probleem onder ogen te zien.

Na een kort openingswoord door de voorzitter, de heer Joh. Gerritsen, werd overgegaan tot het benoemen van een comité, dat de verschillende mogelijkheden onder ogen zal zien en zo mogelijk met nieuwe plannen zal komen. In dit comité werden gekozen de heren G. Mulder, H. van de Kolk, E. Zevenbergen, P. Bronkhorst en R.P. Groeneveld.

Laatstgenoemde trok zich later terug waarvoor in de plaats bij acclamatie Joh. Gerritsen gekozen werd. Bovendien zal het gevormde comité de kwestie met de burgemeester en de gemeente-architect bespreken, die, volgens de voorzitter, bereid zouden zijn mede te werken.

Het verdere gedeelte van de avond werd gevuld met besprekingen over mogelijke acties wat de financiën betreft en over de vraag waarvoor een eventueel verenigingsgebouw zo al gebruikt kon en mocht worden. Hierover liepen de meningen ver uiteen en de besprekingen gaven weinig positieve resultaten te zien, maar deden wel velen weinig moedvol huiswaarts keren.

Het gewenste verenigingsgebouw kon, naar hedendaagse begrippen, verrassend snel worden verwezenlijkt, mede dankzij de offervaardigheid van de ingezetenen en de medewerking van kerkenraad en diaconie. Tijdens de opening op 6 juli 1951 werd het Verenigingsgebouw overgedragen aan de kerkenraad, die het beheer en toezicht zou gaan uitoefenen. Ook niet-kerkelijke verenigingen zouden van de accommodatie, bestaande uit een grote zaal met podium, een kleine zaal en een keuken, gebruik mogen maken. De in de laatste alinea van het bovenstaande kranten-

artikel aan de orde gestelde vraag zou menig gemoed echter nog wel eens blijven bezighouden. Kerkelijke bijeenkomsten hadden voorrang en in de praktijk moesten niet aan de Nederlands Hervormde Kerk gebonden en verenigingen vaak een zaaltje huren in een plaatselijk café, bijvoorbeeld in "De Bonte Koe", waarvan de zaal na een verbouwing in 1956 250 personen kon herbergen. Aan het eind van de jaren '60 doemde de vraag op wie voor de kosten van het vele onderhoud moest opdraaien. In 1970 nam het gemeentebestuur van Barneveld het initiatief om het verenigingsgebouw te veranderen in een dorpshuis. In oktober 1971 werden alle verenigingen in het dorp uitgenodigd om met vertegenwoordigers van het gemeentebestuur te komen overleggen. Namens de verenigingen werd een voorlopig bestuur samengesteld, bestaande uit de dames Nicolette Hylkema, Dien van den Broek, Jet van de Pol en Stijntje Burger. Het dagelijks bestuur bestond uit Han Burger, Henk van der Vlist en Peter van den Born. Acties van de verenigingen leverden snel ruim 45.000 gulden op. In 1972 nam de gemeente het gebouw en de bijbehorende grond over van de kerkvoogdij en droeg deze vervolgens over aan het bestuur van de Vereniging Dorpshuis. Het echtpaar Henk en Jannie Bronkhorst bleef het gebouw beheren. In 1974 nam de gemeenteraad van Barneveld het besluit tot verbouwing. Het Verenigingsgebouw werd in 1975 gesloopt, op een klein stukje muur na, waardoor het tóch een verbouwing werd. Daarvoor werd ruim f 600.000 uitgetrokken. Architectenbureau Rodenburg uit 't Harde maakte het ontwerp. Bij een nieuw dorpshuis hoorde ook een kunstwerk en dat werd vervaardigd door de heer Timmermans uit Assel. Op 12 december 1975 werd "De Koepel"; zoals de nieuwe naam luidde, door de Garderense schoolkinderen zingend geopend. Vanaf die dag was er plaats voor vergaderingen, sportactiviteiten, open huizen, jubileumfeesten, bruiloften, middenstands- en Sinterklaasfeesten, verkopen van kerk en particulieren. Totdat de "nieuwe" "Rank" in gebruik werd genomen, bleef het nieuwe dorps-

Verenigingsgebouw.

huis een koepel voor het hele dorpsgebeuren, hoewel het bestuur niet eensgezind was over het antwoord op de vraag of er wel of geen disco's mochten worden gehouden. In september 2009 besteedde Hennie van den Born in dit blad veel meer aandacht aan het gebruik van het gebouw.

Aardse goederen hebben niet het eeuwige leven en ook aan De Koepel begon in de loop der tijd het verval te knagen. Het onderhoud vroeg steeds meer geld, beheerders kwamen en gingen en diverse activiteiten vonden na de opening van de Kruimelstaete in 2010 daar plaats. In 2013 begonnen serieuze gesprekken over de bouw van een nieuw dorpshuis, dat weer zo'n 40 jaar dienst zou moeten doen. De Barneveldse Krant meldde op 25 augustus 2016 dat halverwege het volgende jaar met de bouw zou kunnen worden begonnen. In werkelijkheid zou de start tot 9 mei 2019 op zich laten wachten.

De Koepel.

'T Fotohoekje

Op de foto van de muziekvereniging in de Darpsproat van oktober 2018 kreeg ik nog een reactie van mevr. Koning-van de Koot, zij had enkele nieuwe namen en nog een wijziging van naam.

1. Gerard Gerritsen	10. Evert van Middendorp	19. Gijs Leijhorst
2. Aart van den Hoorn	11. Willem Mouw	20.
3. Hannes Morren	12. Berend Kommer	21. Dirigent Mooi
4. Gijs Jansen	13. Gijs van Middendorp	22. Evert Tamboer
5. Henk de Bruin	14. Jan Gerritsen	23. Johannes Gerritsen
6. Hendrik van Blotenburg	15. Nui Zevenbergen	24. Aalt Bakker
7.	16.	25. Gerard Hardeman
8. Marinus Gerritsen	17.	26. Johan Heimgartner
9. Andries Hooijer	18. Jo Leijhorst	

Ook wist zij, evenals mevr. Bronkhorst-Toes, mij te vertellen dat de vrouw met de kruiwagen Teuntje Petersen is, de moeder van Gijs Petersen. Dank hiervoor.

Omdat dit de laatste editie van de Darpsproat is plaats ik nu geen nieuwe groepsfoto, maar laat op de middenpagina nog wat oude foto's de revue passeren van ons mooie dorp. Op deze pagina ziet u nog een kiekje uit de twintiger jaren, waar de mensen na het bezoeken van de kerkdienst huiswaarts keren. Duidelijk is aan de knipmutsen te zien dat de dames nog in klederdracht liepen. Op de achtergrond ziet u het boerderijtje dat stond op de plek waar later de voormalige politiewoning werd gebouwd (nu Dorpsstraat 6).

Cees van Middendorp

Teuntje Petersen

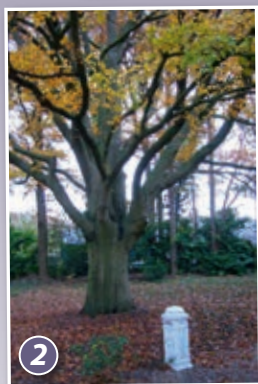
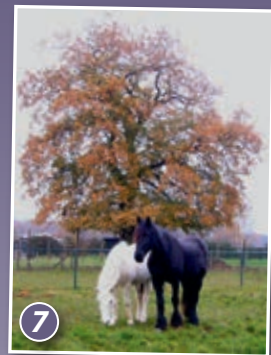
Splitsing Dorpsstraat/Oud Milligenseweg/Mazenhofstraat

Wie Wat Waar?

Dit is de oplossing van de laatste aflevering in het nummer van april 2019:

1. Dorpsstraat 1 (Onder De Lindeboom)
2. Paleisweg 4
3. Voormalige zandafgraving bij 't Sol
4. Koesteeg
5. Koningsweg 19 (Inmiddels gekapt)
6. Hooiweg, schuin tegenover Zonneland
7. Meervelderweg
8. Het Boerenerf
9. Hoek van de Oud Milligenseweg en de Van de Craatslaan
10. Koudhoornseweg

Helaas hebben we deze keer geen reacties van lezers ontvangen.

Colofon

**Darsproat is een uitgave van
de Vereniging Plaatselijk Belang Garderen en Omgeving**

Redactie: Peter van den Born (pvandenborn38@gmail.com)
Hennie van den Born-Reitsma (hennievandenbor@gmail.com)
Cees van Middendorp (cosala@chello.nl)
Dick Veldhuizen (d.veldhuizen5@chello.nl)

**Vaste medewerker
streektaal:** Nuij Zevenbergen

Bezorging: Willem en Jannie Hooijer

**Correspondentie/
secretariaat:** Wilko Poeste (info@plaatselijkbelanggarderen.nl)

Rekeningnummer: NL48 RABO 0366 3205 64

Website: www.plaatselijkbelanggarderen.nl

AANMELDINGSFORMULIER voor lidmaatschap 'Plaatselijk Belang Garderen e.o.'

Ondergetekende geeft zich voor 6 euro per jaar op als lid van Plaatselijk Belang Garderen e.o.

Naam: _____

Adres: _____

Handtekening: _____

Inleveren bij of opsturen naar Wilko Poeste, Speulderbosweg 38, 3886 AP Garderen of opgeven via info@plaatselijkbelanggarderen.nl

